POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU.

BROJ DIN 8·—

HRVATSKA PROSVJETA

SADRŽAJ:

GOD. XVII. BR. 10.

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XVII ZAGREB, 25. LISTOPADA 1930. BROJ 10.

TORKVATO TASSO:

OSLOBOĐENI JERUSALIM

PREVEO BRŠLJANSKI

Četvrto pjevanje.

Dok se ovi kupe, da obave isti
Dični rad što brže pram svetoj namjeni,
Čovječijeg roda dušmanin nečisti
Izbečio pogled na svijet kršteni
I usne si gristi poče od zavisti,
Što su zadovoljni oni i blaženi
Pa u mukanje je udrio i riku
Od bijesa, slično izranjenom biku.

Buduć o istragi krsta snuje snove —
I ova ga misô ponajviše tišti —
Čeljad svoju hudu ka prestolju zove,
A groznije od nje nigdje i ne išti.
To je glupost prava, jer Gospodinove
Namisli zar može iko da poništi?
Lud je ko se s nebom pre i zaboravlja
Koli strašno Božja desnica se javlja.

Jurve stanovnike onih vječnih tmina
Paklenih na okup zove trublja mukla.
Od nje se potresla sva crna šupljina.
Kroza gustu maglu, štono je prevukla,
Jek prodire. Nije s nebesnih visina
Onakim gromorom ni strijela pukla,
A nije ni trešnja taka, kad utroba
Zemljina uzdigne paru u nedoba.

Veće jatimice odasvud doliću
Paklenjaci oni velikim vratima
A grdobe su i nakaze u biću,
Koliko je smrtne strave u očima!
Trag im je zvjerinji i zmije se spliću
Naokolo glave čovječje nekima
I repinu jošte grdnu si napregnu,
Štono kano bič je ispruže i stegnu.

Tu ima Harpija gnusnih nebroj pusti,
Kentaura, Sfinga i bl'jedih Gorgona.
Tu i gadne Šile šire si čeljusti,
I aždaja sik je i piskut Pitona
A himere oganj rigaju iz usti.
Još i Polifema strašnih, Geriona
I svakoje tu se nemani zgrnulo,
Kakih ni vidjelo nije se ni čulo.

I uz hudoga se cara brzo sleti
I jedni su s l'jeve sjeli, s desne drugi.
Plutonov je pr'jesto nasrijed aveti,
A žezlo mu sliči kvrgavoj polugi
Iznad morskih hridi i gorske vrleti.
Isti rt od Kalpe i Atlante dugi
Spram njega, što gordo čelo uzvisio
I rogove, jedva patuljak bi bio.

Ovo veličanstvo divljeg mu izgleda
Još i oholost do strave povećava.
Oči mu se žare, pogled pun ijeda
Kô repače da je usudna pojava,
A gusta je brada zamršena spr'jeda
Te od zalisaka pada niz runjava
Prsa i nakazno krvavo mu žvalo,
Što je kano strašno od bezdana zjalo.

Kô da se je zduha sumporasta, smradna
I usjani dim iz Monđibela diga',
Uz tutnjavu taku i ta neman gadna
Smrdljivu i crnu paru i plam riga.
Pa i psina šutnu i ala neskladna
I Kocit je stao, kada začuli ga,
I pakleni ponor zaječao jekom,
Kad on zagrmio svojom strašnom drekom:

Pakleni bogovi! Drugog mjesta vi ste
Iznad sunca, gdje vam kol'jevka, dostojni,
Odakle vas sa mnom, gdje spokojni biste,
Nedaća survala u taj kut osojni.
Što stvorio podvig naš vi zapamtiste
I drugoga sumnje davne, gnjev ubojni.
On sada po volji ravna zv'jezda krugom
Osudivši duše uporne nam rugom.

I umjesto vedrog dana u nas tama,
Ni zvijezda nam ni sunca luč ne sije,
Već nam dosuđena ova crna jama.
I za prvom čašću ko nas žudit smije?
A koli je teška uspomena sama,
Što mi se ka' ostan u srce zarije:
Jednog zemljanoga čini kukavelja
Jošte uzovnikom rajskoga naselja.

Ni to ne bje dosta već on u smrt eno
Sina svoga preda, da nas bolje skvači.
Kad je došô, vlast nam sruši i pakleno
Ovo carstvo naše nogom prekorači
I duše nam ote, pravom naše pl'jeno,
I u raj odnese, što tuj priharači
I još se u slavlje vrh svladanog pakla
Na porugu našu zastava istakla.

Kuda staru ranu diraju mi r'ječi?
Tako veće ne ču sve, što mi trpimo?
Ima l' mjesta, gdje nam on se ne ispr'ječi?
Je li igda za nas milovanja imô?
Kada prijašnje nam niko ne izl'ječi,
Onda na sadanje krivice mislimo!
Il ne zamjetiste jošte brigu onu,
Kako sve bi htio podvrć svom zakonu?

Zar da ostanemo bezbrižni sasvime
Namjesto da srca naša se uspale?
Zar je vjernicima pustit, što pod njime,
Da u Aziji se još bolje ustale?
I žudijsku zemlju podvrgnu te ime
Njegovo prošire to većma i hvale
Tuđom pjesmom i u posve inom zboru
Režu ga na mjedi, pišu na mramoru?

Zar kumire ćemo pustit da obore
I da njemu naše posvete oltare
I zavjete čine i tamjan mu gore
I zlata i mire prinašaju dare?
Što ne bješe, da nam hramove zatvore
Te nas liše naše majstorije stare,
A Plutona dušâ, što je njegov danak,
I da nam opusti ovaj carski stanak?

To ne smje da bude, još smo što bijasmo,
Jošte žive u nas ona hrabrost stara,
Kada gvožđem se i vatrom opasasmo
U borbi protivu nebeskog vladara
I zamisli velje snagu pokazasmo
Ma da podlegosmo kod toga sudara.
Nečija mu sila dâ ime pobjedno,
Al u nas pregnuća ne svlada svejedno.

Nego nije druge, pomoćnici vrli!
Vi ste moja sila i družina draga,
Iz petnijeh žila da ste mi uprli
Na te krivce, da im ne poraste snaga
I da svu Žudiju plamen ne oprli,
Što ga n'jete, vi mu ne dajte do praga!
Vi zađite k njim i ne pazite milom,
Već ih progonite i varkom i silom.

Što želim, da bude! Neki će propasti
Bludeći a drugi nek ubijen bude!
Treći pak omamljen od razbludnih lasti
Pogledom i sm'ješkom, od ljubavi lude.
Njihovi vojnici sami će napasti
Vlastitoga vođu, kad otpor uzbude,
I cijeli tabor nek u zlo ogrezne,
Njemu i njegovim tim da trag iščezne. —

One hude Stvorcu svom uporne duše
Niti ne čekaše na govora svrhu,
Nego brže bolje prhnuše iz tmuše
Ka zvijezdama uz lomljavu i krhu
Kano kada strašna oluja zapuše
Iz pećina, svojeg stana, prema vrhu
Da zakrije nebo, rat nav'jesti svemu:
I prostranoj zemlji i moru sinjemu.

I na krilima su u čas odonuda
Tad raspršali se širom božjeg sv'jeta
Ti zlodusi, niti raspinjuć posvuda,
Kojeno povjesmo pakleno raspleta.

Ti nam reci, vilo, kakva i otkuda
Kršćanstvo je od njih zapanula šteta?
I budući do nas iz daleka dolje
Doprô je tek vesak, ti ćeš znati bolje.

Idraot bi vrač i častan i glasovit.
Damask je i bližnja mjesta vlast mu, zvanje
Pak vještačko žudi jedan cilj maglovit
Još od mladih nogu. Al što će bajanje,
Kada uza sve to ne mogô se dovit
Uspjehu te vojne i tako zaman je
Stajaćice i sve ine luči gledô,
Zaman pita pakô, dokučit mu nedô.

Mišljaše on, jao! kako u svom sudu
Čovjekova luda pamet često zađe,
Da nebo priprema pogibiju hudu,
Što zapadnu vojsku imade da snađe
Nepredobivu i tek Misirci budu
Odnijeli palmu, željkuje najrađe,
Da mu budu uz njih još i podanici
Na dobiću i na slavi dionici.

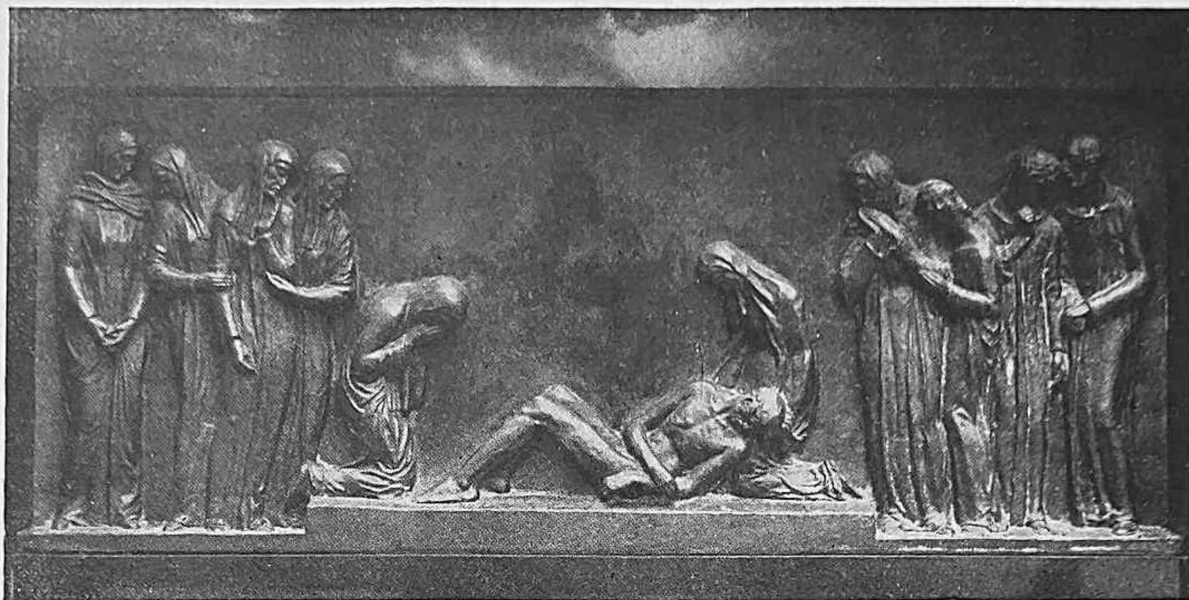
No jer znade, što je hrabrenost franačka
I strah ga je njihne pobjede krvave,
Razmišlja, kako bi kroz djela vještačka
Kršćanske se sile mogle da ustave
U napretku, da to lakše na svih tačkah
Uz njegovu vojsku Misirci ih smlave.
Dok u to zadubljen eno duh hudobni
Dolazi, da na čin podjari ga zlobni.

On će ga uputit na tome koraku,
Kako naumljeno da prije ostvari.
Ta on ima jednu krasnicu nećaku
I svem su istoku znani njeni čari.
Ova pak umije hitroliju svaku,
Što poslužit može ženi i vračari,
Pa je dozva i o pothvatu izv'jesti
Tražeć da mu naum pomogne izvesti.

Ovako će: Mila sa plavimi vlasi!
Premda imaš nježne obraze rumene,
Ali te starački um i srce krasi
Muževno, u čemu prestiže i mene.
Dubok mi je naum, pri kom valja da si
I ti, pa ćeš vidjet plodove žuđene.
Što sam ja zasnovô, ti kraju pritegni,
Uz opreznog starca sa svom dušom pregni!

Pred dušmane ti se usmjeli izaći
I sav ženski čar tu razvij! U plač trgni,
Medene ti molbe i r'ječi sad krači
Sada opet dublji uzdisaj pretrgni!
I ljepotom tužnom znaj si puta naći
I u najtvrđu grud i nju si podvrgni!
Revnovanje drsko zakrilit ćeš stidom,
D a bude laž gola pod istine vidom!

Još i Bogumira mogu da opeku
Oči te i r'ječi. S tom u srcu ranom
Omrznut će možda još i rat čovjeku
Pa da se rastane sa bojnom poljanom.
Ne bude li, inim boljim stavi meku,
Pa ih tad odvedi u nepovrat stranom! —
Promozgavši savjet završi naprosto,
Kako je za vjeru i za dom sve prosto.

VIKTOR BERNFEST: PIETÀ (Bronc)
Sa nadgrobnog spomenika porodice Gavrilović na Mirogoju

To Armidinom je dolično ponosu,
Dobi i ljepoti pa stvar i prihvati
I s prvoga maha putima će, što su
Nepohađani i malo baš poznati.
U ruho se žensko uzdaje i kosu,
Čime rod junački možno je svladati
I čitave čete. Kad se digla cura,
Svakake u svijet glasine protura.

Iza toga malo danaka postoja
Da već i Francima na bojište stiže
I krasota njena sve od onog soja
Uzbunila. Svuda šapat, svako bliže
Promatra je kô da repača il koja
Neviđena luč se na obzorje diže
I svako bi rada da saznade: ko je
Došljakinja ova krasna? ko poslô je?

U Argu ne bješe, na Cipru i Delu
Ni ljepšega kroja niti puti draže.
Zlaćanijeh vlasi, čas u b'jelom velu
Zakriva se, a čas otkriva se kaže.
I sunašce tako proz maglu bijelu,
Kada vedrit stane, sad lice ukaže
Sada probiv oblak c'jelim zlatom sine,
Čime uvećava čar dnevne vedrine.

U čuperke ćuh joj savija nevidni
Raspuštenu kosu, što rudasto živa
Od sebe je. Pomno čuva pogled stidni
I ljubavne čare i vlastite skriva.
Obrazi su njeni pupolj milovidni,
Što u bjelokost, bi rekô, se preliva;
Na usnama pak joj od daha ljuvena
Procvala ubava ružica rumena.

Snijježne su grudi u l'jepe djevojke,
Gdje je od ljubavi ognjište i vrelo,
Djelomice vidiš punane joj dojke,
Djelomice vidiš zavidno od'jelo.
No ljubeće srce tu ne stoji stojke
Nego mišlju hoće kud oko ne smjelo:
Ušulja se i u tajne unutrašnje,
Nezasićeno od ljepote spoljašnje.

Košto zraka kristal sjajem netaknutim
Pronikne i vodu, ne lomi ni c'jepa,
I misô bi tako plaštem zagrnutim,
Da zabranjenoga mjesta se dočepa,
Tu se voljko bani, sav si čar međutim
Hoće da dočara pak će i pohlepa,
Da se s njim upozna po maštanju samom
I tu vatru njeti sve to jačim plamom.

Krasnica Armida prođe sred čeljadi
Uz hvalu i pažnju od svega, štogod je
Požudna i vidje veseleć se nadi
U velji dobitak bez kupnje i prođe.
I neodlučna se nekud navlaš gradi
Zaiskavši da bi je do vojskovođe
Poveo ko od njih pa nađe viteza
Eustacija, što brat vojvode kneza.

Kao što se lepir oko sv'jeće vrti,
On se pred božanskim čarom uznemiri
I ne odvrnu si očiju uprtih
S onog stidnog stvora, koj u njem uspiri
Plamen iskrom samom. Tako si utrti
Put naokolo već strašna vatra širi.
On, koj u cvijetu mladosti je jošte,
Ne mogaše da ne reče od milošte:

Gospođo! ako te tako zvati smijem,
Jer ne ima niš na tebi zemaljskoga,
Nit je stvor ijedan Adamov takijem
Nebo uresilo sjajem svjetla svoga.
Nude kaži: šta bi? Ma došla s dobrijem
Ili u nedobar čas, okle baš? i s koga
Povoda? da znadem: ko si? i uzdadem
Dužnu počast pa i na koljena padem. —

Odgovorila mu ona: Našem licu
Prevelika hvala, jer malo zasluga
U nas je. Gosparu! Ne samo smrtnicu,

Nego mrtvu vidiš za lasti, kôj tuga
Vas život ispunja. Samotnu djevicu
Nesreća dotjera ovamo iz duga.
Tu u Bogumira pitat ću zakrilja,
O kome čuh veće dobra izobilja.

Samo mi izmoli pripust k vodi tvomu,
Ako već si dobra srca, kô bih rekla. —
A on će: Da brat te vodi k bratu svomu
I još zagovara, pravo je. Utekla
Nijesi se zaman, djevo l'jepa. K tomu
Ondje mi se milost jošte ne odrekla:
Za mišice moje biti će prilike
I da noć upoznaš njegove šibike.

To rekavši s njom će u kolo junaka,
Gdjeno i Buljonca vrlog vođu vidje:
Smjerno mu se ona naklonila, paka
Osta bez riječi, tako se zastidje.
Rumenilo ono i zabuna taka
Kô znak pouzdanja vitezu se svidje.
Kad ali zaigra zamišljenu varku
A uz riječ svoju zamamnu i žarku:

O nepredobivi kneže! kom tolika
Imenu se slava svijetom pronosi,
Kog je dično imat i kô dobitnika
Za bane i care, takom služit gosi.
Svud ti hrabrost znadu, i od protivnika
C'jenit se i ljubit ima, prem se kosi
S tobom. S pouzdanjem dušmani te paze
Isti i pomoći ištu i nalaze.

Premda u zakonu drugom, kog ponizi
I mačem ga tr'jebit kaniš, ja se rodih,
Ipak za očinstvo i žezlo u brizi,
Što mi je oteto, nâd me k tebi vodi.
I dočim bi drugi trebovao blizih,
Eda se tuđinske sile oslobodi,
Kad je bez milosti spram mene rod prvi,
Zovem mač dušmanski protiv svoje krvi.

S nadanjem se tebi utičem, koj tamo
Možeš me uzvisit oklen bih svrgnuta.
Neka ti desnica ne obara samo,
Nego i uzdiže kruto pritisnuta.
Ne manje cijenit i dobar glas znamo
I od slavlja vrhu dušmanina ljuta,
Pa što već učini slavno duši mnogoj,
Rači iskazati i meni nebogoj!

Ako se ne slažeš sa uprosom mojim
Poradi zakonskog među nama jaza,
Dajbudi uzdanje, što ga u te gojim,
Ne budi jalovo, da nađe izraza.
Sam Bog pako te je milosrđem svojim
Svima jednak, zna da l' ikomu iskaza
Vrjednijem pomoći. No za pravi sud je
Potrebno da znadeš jad moj i zlo tuđe.

Arbilanu ja sam, što u Damasku bi
Vladar, kćerka. Roda on bijaše prosta,
Nego po otmjenoj Karikliji ljubi,
U vladanju drug joj, moću ne zaosta.
Prerano si drûgu na žalost izgubi,
Buduć čim se rodih već bez majke ostah
I što meni dade život, smrt bi za nju
Isti čas, u koji zgledah svjetlost danju.

Ali jedva prvo petoljeće minu,
Otkad nas u crno smrt matere zavi,
Već i roditelja dragog mi ukinu —
I valjda se s njome u dženetu bavi —
A nejaku mene i svu vladavinu
Umirući bratu na brizi ostavi,
U kog se uzdaše, s kim ga ljubav vruća
Vezala, kakova jedva je moguća.

Kada stric me primi pod svoje okrilje,
Svim marom poradi o mojem uzgoju,
Pa mi uzdanica bješe i omilje,
I očinski blagost iskaza mi svoju.
Je li da htijaše protivno od zbilje
Sakrit što naumi u ovome kroju,
Ili da se željom zanio iskrenom,
Da njegovu sinu imam biti ženom.

Porasla sam ja i sin mu, koj nikada
Viteštvo ne uči ni druge umjeće,
Ni domaćem ičem ni tuđem bi rada,
Kamo da ga zanje što ljepše i veće.
Ukraj proste ćudi, tjelesnog nesklada
Tu oholu dušu lakomost pokreće,
Pa je neotesan i na zlo pripravan
U pakosti bio samo sebi ravan.

Štitnička me volja a moja nevolja
Namjenila bila za čovjeka pusta,
Kog ljubit ne mogah, još da mi prestolja
Dionikom bude. Iz njegovih usta
To sam čula, košto razabrah i s polja.
O tome svom silom radit ne odusta,
Al se ja ne vezah na to obećanjem,
Nego sved otklanjah šutnjom il n'jekanjem.

Napokon ga vidjeh otići naprasna
I na mrkom čelu gledah srce zlobno
Kano list otvoren, gdje mi sudba jasna,
Što bi me imalo po njem snaći kobno.
Pa mi strašna bila odsad i noć kasna,
Jer i san me muči, viđenje tjeskobno
I skorašnje kobi navjesnica pr'jeka
Obuze mi dušu čudna strava neka.

Više puta viđah materinu sjenu,
Ono lice njeno bl'jedo, tugaljivo,
Ali vajme! koju nalazih promjenu:
Drugojačiju mi kist je prikazivô.
Bježi, kćerce! veli, dok ti na ramenu
Stoji glava, dok ti kuca srce živo,
Jer na vjeri tebi silnik zgodu preža
Pa i otrovi se čuvaj i bodeža.

Ali koja vajda, što tužna upoznah
Svu pogibelj, koju srce mi nasluti!
Neodlučna bijah mlada i prepozna
Za savjet upitat kog da me uputi.
A i zatočenja misô bješe grozna,
Da bez prestolja mi valja ostanuti
Očinskoga tako te zaželjeh jadna,
Da me smrt tu, gdje se rodih, nađe hladna.

I ko bi rekao? sve što me je veći
Strah zahvatô, tim se manje ja usmjelih,
Da pobjegnem a ne smjedoh šta ni reći,
Da zlo ne pospješim, koje kletnik želi.
U tom nepokoju življah i u smeći

Mučenički, kano krivac kog sapeli
Pa jur gleda b'jedan sa samrtnom stravom,
Kako mač krvnički visi mu nad glavom.

Il je sudba htjela, il me čeka gora
Nevolja no što su ovi jadi moji,
Našao se čovjek usred carskog dvora,
Koga od djetinstva otac moj odgoji.
I taj mi otkrio, da već dan umora
Tirjanin okrutni žiću mom otkroji
I kako je silom na njega djelovô,
Da bi istog dana jošte me otrovô.

Još ovo nadoda, protivu toj zloći
Da jedino b'jegom izn'jeti ću glavu,
A pošto ne imam od inog pomoći,
Zato da će rado pružiti mi pravu
Te me osokoli proti poteškoći
Svakoj, da prezrevši svu grižnju i stravu
Na bijeg iz doma s njime se odvažim,
Eda tako spasa pred stricem potražim.

I u gluho doba mrke noći duge,
Koja nas koprenom prijatnom zakloni,
U bijeg se dadoh sa dv'je vr'jedne druge,
Što trpjeti znaju, kad udes progoni,
Ali mi se oči ne mogu od tuge
Odijeliti od rodnih strana onih,
Nego nezasićen pri svakom stupaju
Pogled moj se vraća milom zavičaju.

Jedan bješe slijed oka mog i duha
Pa mi napred noga teškom mukom kroči
Kano brod, kog skraja skine iznebuha
Nemila oluja, kad naglo naskoči.
Noć i dan iđasmo, kud je pustoš suha,
Gdje ni traga ljudskoj stopi ne uočih
Dokle smo napokon nekako stignuli
Među moje vlasti od kamena kuli.

To smo baš u zamku Harumovom bili,
A izbavitelja mog i pratioca.
Ali kada vidje zasjednik nemili,
Kako mu se ovim oteh iz krioca,
Košto lovac pogled na žrtvu upili,
Na oba navrnu zlobu svog toboca
Pa nas ocrniti zloćom ne maraše,
Što je sam na meni počiniti šćaše.

Da sam ja Haruma potkupila mitom,
Da bi mu otrovi ulio u piće,
Pa onda već ne će pod tuđom zaštitom
Ovako čamiti moje mlado biće,
No po miloj volji, nagonu vlastitom
Ljubavni napitak duša srkati će.
Al neka me str'jela prije sprži s mjesta
Nego čast pogazim i budem zločesta.

Naravno da boli, kad mi o propasti
Pohlepnik taj grdni radi i o kruni,
Al još više peče kleveta prot časti
No što jal će žedan krvi da ispuni.
Rasturi glasine vješto po svoj vlasti,
Premda se bojaše da se puk uzbuni;
U što grad posumnja, vjerovat ne htjede,
No razjaren za me ustati ne smjede.

Ni očinsko žezlo moje, što ga drži,
Niti ugrabljena kruna, kom se kiti,
Mirovat mu ne da, nego će još mrži
U divljaštvu svome jače pobjesniti.
Harumu prijeti da će da ga sprži
U kuli, ne bude l' ropski šiju sviti.
I na me i družba ne reži lih štetom,
Već paklenim jarom, krvavom osvetom.

Tako nam zapr'jeti, jer ovako kani
Nečisto si lice oprati od bruke,
Da rodu i kruni po njem osvjetlani
Sjaj uskrsne. Ali mimo sve odluke
Strah ga da mu nebi kaki nenadani
Metež opet žezlo izmakô iz ruke,
Koje meni patri. Tek po mojem padu,
Kad bi me srušio, utvrdi si vladu.

Pa će najposlije uspjet crnoj duši,
Što izvesti želi kletnik i naumi:
Da u mojoj krvi srdžbu si uguši.
Ne utoli je ni plač moj. Zaludu mi
Bez tvoga ustuka. De se ne ogluši
Cvijelu sirote, gosparu! Vrelu mi
Od suza, što tu ih sad pred tobom prolih
Bar cijenu krvi dosudit izvoli!

O tako ti noge, kojom holost skrši
I pakost; tako ti desnice valjane,
Koja pravo štiti, dušmane rasprši,
I tako ti svetih hramova obrane,
Ti jedini možeš pa mi želju vrši!
Neka mi po tebi s vlašću spas osvane.
Ali sva dobrota k svrsi ne dovađa,
Ako iz razuma pravo ne ishađa.

I nebo je samo i sreća uz tebe,
Da pravo i želiš i krojiš po volji.
I moju vlast steći možeš i za sebe
Pridrži je, tek me spasi u nevolji!
Meni je od mnoštva tvoga od potrebe
Desetero samo junaka najboljih.
I starješine su za me i puk lasno
U rodno će gn'jezdo uvesti me časno.

Osnovi mi jošte pomoćnik se desi,
To je glavni čuvar jednih tajnih dveri,
Kuda bi nas noću pri mrkoj zavjesi
Sam uveo krišom. On me i namjeri,
Da ovo zamolim, k tebi koga resi
Plemeniti duh. Za uspjeh se uvjeri
I volio bi ga više od sveg blaga,
Kako mu je dika tvoga st'jega draga. —

Doreče i čeka odgovor od njega
A u način šutnje, što zbori i pita.
Bogumir na muci. Zamišljen od svega
Ne zna sada ni sam, što da joj dopita.
Strah ga je i varke od roda divljega;
Zna: nij' vjeran, koji Boga ne počita,
A prirođena ga već dobrota sili,
Plemenito srce da i njoj raskrili.

Ali ne bi htio tek od samilosti,
Da pomogne onoj, koju jadi tište,
Već i zato što bi zadobio dosti,
U Damaska vladi jako uporište,

Kako bi zapreke mogô da premosti
I ono izvesti, što se od njeg ište.
Dati će mu zlata, zaire, vojnika
Protiv Misiraca i njih saveznika.

Ovako je sad na neizvjesnoj stazi
Zagledô se i tu misli ga sletiše,
A djevojka njega neprestano pazi
I na kretnje vreba njegove. Što više
Kasni da joj svoju misao izrazi,
Za uspjeh se većma plaši i uzdiše.
Kad joj pak što iska napokon zan'jekô,
Kako znaše ljepše ovako je rekô:

Da svojeg oružja jur ne posvetismo
Na proštenju Bogu, koj nas izbra, rado
Sad i ovu želju tvoju ispunismo
I milost zadobi i pomoć ti dadoh.
Ali dokle grada izbavili nismo
I Njegovo ondje pravovjerno stado,
Nije niti pravo s pucima se kvačit
I žuđenom tako pobjedom zavlačit.

A vjeru ti dajem, kad ino ne mogu,
I dotle ti moja riječ zalog bila!
Da ćemo, kad jednom grad posvećen Bogu
Izbavimo toga sužanjstva nemila,
Kako dolikuje i tvome razlogu
Pribaviti, što ti zloba ugrabila,
Ali ne bih bio kršćaninom pravim,
Da Božije pravo tvome zapostavim.

Na ovo je ženska poniknula nikom
Zureći preda se niti se ne mače,
Pa je suzne oči digla, tužnim krikom
Zapomagala i naricati zače:
Vajme, pusta li mi žića! kakvog nikom
Neka više nebo ne dosudi, pače
Prije bih se drugim bićem prometnula
Nego sebi jadnoj sreću navrnula.

Bez nade ja tužim, gdje ljubav zarđa,
Jer se ljudsko srce na prozbe ogluša.
Kad ne sklonih tebe, zar ću milosrđa
Nać u silnika, kom okorjela duša?
Ne zamjeram, što je tebi volja tvrđa
Od molbe mi slabe, kôm si pomoć kušah,
Već ja tužim nebo, što mi život bolan
I ti dobar osta tako neumolan.

Što se izjalovi trud, tvoje dobrote
Ne krivim, gosparu, no kobi nemile
Moć. Sudbino kleta, prepuna gorkote!
Što već žiću mome ne podreza žile?
Zar ne bješe dosta što mi oslon ote,
U naponu dobe roditelje mile?
Nego još i s carstvom želiš me rastavit
Kano sužnja što će pod nožem zaglavit.

Buduć briga za čast ličnu i pregnuće
Ne dopuštaju mi dužeg zadržanja,
Kud ću jadna? Da li se je krit moguće
Ispred tirjanina, koji me proganja?
Kad nema pod nebom mjesta niti kuće
Da ulaza ključu zlatnom ne poklanja.
Čemu docniš? Vidim smrt. Kad joj izbjeći
Ne mogu već, sama za njom ću poseći.

Ušutila na to i carski ponosna
Negodovanje je kazivala okom
Pa je ojađena i kano prkosna
Prema izlazu se pomaknula krokom
I u gorki plač je ljuta i žalosna
Briznula i suze navr'ješe joj tokom,
Od kojih na suncu čini ti se kaplja
Da je biser, što se sa kristalom sťaplja.

Na njezinu lišcu vidiš živu vlagu
Od suzica, što joj niz halje padaju
Te rumeno-b'jelog cv'jeća sliku dragu,
Šta je osvježeno od rose, podaju,
Kad u jutro dahu povjetarca blagu
Sklopljene se čaške nježno otvaraju
I zorica mu se divi, kad nastupi,
I na ukras svojim vlasima ga kupi.

Čista joj se runi niz obraze vrulja
Na grudi, kô da se u drag nakit sali,
Nego silom ognja u prsi se šulja
Nebrojene pa će da se tu ustali.
O kako je čudna ljubavna obdulja!
Suze budu iskre, vodom srca pali,
I njojzi se klanja i priroda n'jema
I kraj njenih sila moć joj je golema.

Ovom svojom bolju prividnom izmami
Suze i najtvrđem te mnogi vjerova
Pa je sažaljuju i govore sami:
Ako ne umekša Bogumira ova,
Onda valjada ga izbi tvrdi kami
I u žilama mu teče krv tigrova,
Il ga val iznio, što se pjeneć lomi,
Kad ovoj ljepoti tuge ne zatomi.

Ali na to mladi Eustahij, u kom
Samiloti zublja i ljubavna gori,
Dokle drugi šapću ili muče mukom,
Pristupio k vođi te mu progovori:
Gosparu i brate! Prestrogom odlukom,
Što si u pameti zače, voljom stvori,
Kad onome, što svi i žele i mole,
Niti iz daleka ne kažeš privole.

Ne govorim toga možda iz načela,
Da knezovi, koji su na zapov'jedi,
Sada se okane započetog djela,
I da za opsadu trudit se ne vr'jedi,
Nego od leventa našega odjela,
Koji zaposleni n'jesu, ti odredi
Desetero njih i ti će poći umah,
Da obrane pravo protivu zuluma.

Ne da možda Bogu tim čast dužnu smanje,
Kada brane žensko nevino čeljade,
Jer njemu najdraže jeste prikazanje:
Izvješeni plijen silnika što pade.
I ne gledeći na korist ni najmanje,
Što bi je imali, da je Bog nam dade,
Mislim uprav da smo i po sebi dužni,
Da budemo spolu krasnome uslužni.

Ne dopust'mo, braćo, za ljubav Božiju,
Da u Franačkoj tu kod nas i inuda,
Gdje viteštvo jošte pojmiti umiju,
Reći budu, da od pogibli i truda

Zaziremo i za stvar najpravedniju.
Ja tu šljem odlažem i oklop mi uda
I mač ne pasao, nit konja jahao,
Niti se viteškim imenom već zvao!

Ovako izjavi on a isto tako
Uzdigli su glas svoj i druzi njegovi
I na vojevodu navalili jako,
Da savjet vrijedi s dobrimi uslovi,
Dok nije napokon rekô im ovako:
Popuštam savladan vašimi glasovi
Pa neka joj bude, zapreke ne stvaram,
Prem se s vašim sudom ja ne podudaram.

Al da Bogumira slušati marite,
Onda obuzdajte srca ćuti strasne!
Ne kaza im više ni jedne jedite,
A svi što dopusti prihvatit ne kasne.
Što li sve ne mogu r'ječi plamenite
I zamamne suze jedne žene krasne;
Kano da joj lanac niže se od zlata
Sa usnica rajnih, kojim duše hvata.

Eustacij zva je veleći: Prestani
Tugovati jednom tugu, o krasnice!
Domala će biti i ko da te brani
Pa mi se ne trebaš bojati krivice.
Sad Armidu prođe tuga i slađani
Sm'ješak joj obuze i oči i lice,
Kojih čar do istih oblaka dopire,
A ona ih čistom koprenom otire.

Milinom riječi i čuvstava prože
Zahvalu za onu pomoć obećanu:
Čega zaboravit nikada ne može,
Svuda će razglasit milost iskazanu.
Većma još i kretnja n'jema joj pomože,
Koliko ih slatkom besjedom ne ganu,
Pa kako zna kriti, što izrekla snažno,
Ne posumnja niko da je sve to lažno.

Eto gdje se sreća sm'ješi spletkam njenim
Da uspije naum, za koji se trsi,
Odlučno će sada za ciljem žuđenim,
Da joj zasnovano kogod ne pomrsi.
Kirku i Medeju držanjem otmjenim
I licem natkrilit hoće u zloj svrsi,
Da sve, što se uma odlikuju darom,
Travi kô sirena glasa svoga čarom.

Pa je svom hitrinom nastavila mreže,
Da si milosnika novih još pridruži,
Ali ipak sve ih jednako ne veže,
Nego kako s kime prilika se pruži:
Sada u se pogled stidljivo usteže,
A sad joj požudno naokolo kruži,
Kako već podatna vidje il neharna
Tako ga podžiže ili kroti čarna.

Kada nađe nekog te slušat ne haje
I zamišljen u nju sl'jepo ne vjeruje,
Toga blagim sm'ješkom privući nastaje
I pogledom svojim radosno miluje
Da neodlučnosti i straha nestaje
I pomalo mu se nada utvrduje,
Sad u njemu budi svu čežnju ljubavi,
Kad sramežljivosti led se već otkravi.

A onome, koga smiono navraća
Samoj meti voda nestašni i sl'jepi,
Počitanje i strah uljeva i kraća
S njim je u govoru i očiju l'jepih
Ne kaže mu al i gnjevna ne odvraća
Nego još ga zrakom sažaljenja kr'jepi,
Da ne zdvoji, prem ga plašljivost ubija
Te da većma gori, što j' ona gordija.

Katkad se u stranu okrene, dapače
Naslonit zna glavu i onako hini
Teški bol, od koga ondje i zaplače
I onim jecanjem, što se tek pričini,
One lakovjerne u dno duše tače
Te su plačidruzi postali njezini
A ona strjelice oštri, da im satre
Srce kraj sve one sućuti im vatre.

Tad kô da je misli otresla se sjetne,
I da nečemu se ponadala djeva,
K ljubavnicim krene i riječ zametne
S njima. Sad veselje s čela joj odsjeva
A pod njime kano dvije luči sretne
Uz nebeski osmjeh čisti pogled s'jeva
A na njihne tuge maglu crnu, gustu,
Što im je na grudi navalila pustu.

Dočim ćutila im razbludno opaja
Ovim zbora svog i sm'ješka dvojim miljem,
Kô da im i dušu od grudi odvaja
Nekušane jošte slasti izobiljem.
Isprva si med a pelin si do kraja,
O ljubavi, s tvojim ubojitim šiljem!
Jednako se vazda ti pogubna hraniš
I kada nas vidaš i kada nas raniš.

Ta nestašnost: sada led pa oganj živi,
Sada sm'jeh pa suze, med stravom i nadom
Odaje tu skoro značaj prevrtljivi
I oni su istom igračka tom mladom
Himbenome stvoru. Na glas bojažljivi
Nevoljne im duše, obladane jadom,
Nećutljiva bude, tako nagovješta
Kano da je posve ljubavi nevješta.

A drugda pri tome ponikne zapravo
Pa i stidljivosti časno rumenilo
Poprimit će, al što ružice odavô
Lijepi joj obraz, oštro inje bilo,
Kano da obličje javi zora plavo,
Kada mrazno zimnje jutro nastupilo,
I sa stidom joj se gnjeva rumen množi
Pa se tad ujedno prel'jeva i složi.

A kada bi koji rad u trag požudi,
Što je uznjetila te se s njom sukobi,
Čas od njega bježi, čas mu opet nudi
R'ječ, da mu oduzme udilj to što dobi
I zaluđuje ga te po vas dan bludi.
Teško izmučenog i nade orobi
Te mu bude kano lovcu u potjeri
Na veče, kad trag je izgubio zv'jeri.

Takom je hitrinom, što je uporabi
Krišom, na hiljade duša privuć znala,
Pače oružje joj bješe, da njim grabi,
Pa ih je robija ljubavna dopala.
Koje onda čudo, kad Ahil žrtva bi
Od ljubavne noći, kad Relju svladala
I Tezeja k tomu, što kadgod podvrgne
I onoga, koj za Hrista mač svoj trgne?

NIČEJEVA:

PUT U MAGLU

Sreli su se u zabitnom bosanskom sreskom mjestu, da rade isti posao i ispunjuju iste obveze. On, — — kao da se je grijao na pjeskovitoj obali rijeke Nila, bio je zagasite puti, okrugla lica poširoka nosa, jakih čeljusti sa jedrim sočnim usnama koje su se rado smijale otkrivajući dva niza zdravih zuba, a crne oči širom su se rastvarale i samosvojno gledale u lijepi svijet. Stasom je nadvisivao sve svoje drugove, a jakim plećima i snažnim mišicama mogao se je uhvatiti u koštac sa svakim atletom. Ženski svijet ga je osobito rado gledao, a mlade udate žene s nekom čežnjom govorile bi o njem s njegovom kolegicom: »Jel'te gospođice Milo, vaš gospodin kolega vanredno je fin i učtiv,« ili »Sa onakim kolegom kao što je gospodin Mišo Miškić sasma je ugodno služiti.« — —

Gospođicu Milu Milić bi takvi razgovori, puni zakulisnih slutnja i nagađanja, silno ljutili da je na sva pitanja odgovarala kratko i odmjereno sa: »Da,« ili »Ne«, a najrade bi im u lice skresala: »Žene, ta vi ste sve u njega zaljubljene, samo ja nisam i neću da budem.«

Gospođica Mila je bila uistinu dostojna kolegica gospodina Miše Miškina. I ona je stasom nadvisivala većinu svojih drugarica, premašila je srednji ženski rast; uz to je bila nešto prejaka za svoju dvadeset i jednu godinu sa fino zaobljenim bokovima i punim razvijenim oblicima. Lice joj je bilo bljedoliko okruženo smeđom kosom, podbradak lijepo zaokružen, nos nešto predug, kukasto zavinut, a gornja usna uzdignuta davala je licu prkosan izgled. Ne bi se mogla nazvati ni lijepom, da nije krasnih crnih očiju sa dugim trepavicama, ali rijetkim i raštrkanim obrvama. Pogled joj je bio sladak i pronicav, a iz njega se je zrcalila sanjarska duša puna blagosti i mekoće.

Bilo je to prije tri mjeseca, kad je nastupila dužnost u T... Šef ureda prikazao ju je svim kolegama, većinom oženjenim starijim ljudima, a među njima nalazio se je i gospodin Miškin, mladić od dvadesetosam godina a uvjerenjem da je došlo doba njegove skore ženidbe. — Kao i ostalim i njemu je ona pružila svoju finu pomno njegovanu meku ručicu koja se za čas izgubila u njegovoj gruboj šapi. On joj snažno strese rukom uz laki kratki stisak pesti i pritom drsko zagleda u oči kao da joj je htio pokazati svoju nadmoć i reći: »Svakako ću ja biti gospodar situacije.« Ona ga je shvatila i prirođeni otpor i prkos u njoj se uzbunio i prihvatio borbu: »Vidjećemo.«

Kasnije su joj pripovijedali da je bio zaručen pretprošlom kolegicom koja ga je silno voljela, a on ravnodušno dopuštao drugovima, da se svemu izrugavaju: »Dobićeš miraz kravu i junicu, a povrh toga punicu.« — O prošloj kolegici koja u mjestu nije uživala najbolji glas, pred samom gospođicom Milom je rekao: »Znate, ja s njom nisam htio proći ulicom.« — Ona ga je začuđeno pogledala i na to priznanje žacnula se: »Gle, gle, gospodin kolega, zar ste vi takav? No za kaznu neću vam ja više dopustiti, da mene pratite.« — Dakako da se ta prijetnja nije tako ozbiljno shvatila, ali ipak je gospodica Mila nastojala da je primijeni vrlo često iz nekog nesvijesnog nagona i ponosa koji ju je vječito gonio na osvetu i otpor.

Mišo Miškin nije mnogo tr'o glave radi nešto malo čudne naravi kolegice. Pripisivao je to mladosti i plašljivosti od života, ali neka, »srnče mlado već će se pripitomiti.« — On je bio svijestan, da je vješt krotilac plemenite zvijerke, zato se dao odmah na posao, da postigne lagan, ali siguran uspjeh. — Za vrijeme, dok bi se ona zadubla u posao, znao bi on sjesti njoj sučelice i dugo je bez riječi motriti. Nju bi taj pogled čisto smetao i pekao, no ona bi ga na oko sasma ravnodušno podnosila, valjda joj je laskalo, što je ipak svratila njegovu pozornost, a onda bi se sjetila pretprošlih dviju kolegica i njegove nevjere. — Ljutila bi se sama na sebe, te bi postala čisto zajedljiva: »Gle, gospodin kolega, vi ste se zanijeli? — Eh, misli moje, kud bludite...«

»Sigurno ne daleko,« odgovorio bi on sa smiješkom prenuvši se i milo je gledajući.

»Znam već. — Na moju pretprošlu kolegicu, a vašu zaručnicu,« primjetila bi ona isto se smiješeći, nepovjerljivo ga pogledala i zaprijetila mu prstom.

Njemu bi ta primjedba bila neugodna i vratila ga u staro ravnovjesje, no nikad se ne bi naljutio na nju ma šta mu rekla, tako da je gospodica Mila bila uvjerena, da je on velik dobričina.

Znao je gospodin Mišo Miškin, da takom stvari ne valja nagliti. Ljubav je kao iskra koju treba podmetnuti na skrovito mjesto, na kome tinja sasma neprimjetno, i lagano se širi dok ne obuzme velik mah, a kad je čovjek primijeti, onda je već čitava zgrada u plamenu, te je svako gašenje bezuspješno. Mišo Miškin je nastojao, da pod svaku cijenu ostane u dobru odnosu sa kolegicom.

No jednu je manu ipak imao, koja ga nije preporučivala u očima njegove kolegice, a to je, da je volio društvo, koje rado noću izostaje i zaviri dublje u čašicu, a toga je provincija puna. Kad im malomješćanska monotonija ubije živce i volju za rad, a neka težnja i sjeta stane ih vući daleko — daleko u drugi nepoznati bolji svijet, onda se oni nezadovoljni životom, gledajući dnevno uvijek iste ljude i krajeve, a omamljeni nostalgijom hvataju sigurnog sredstva da na čas zaborave sve nepravde i boli — i piju. — — Zato je i Mišo Miškin rado pio. Sjutradan bio bi mrk i zlovoljan sa zakrvavljenim očima i tamnim dubokim podočnjacima, vrlo bi malo govorio, ali bi zato tiho pjevuckao, a imao je lijep, ugodan tenor. U glasu mu je treptjela sjeta, bol i čežnja radi nedokučivih nada, a to sve htio je da prelije u pjesmu. U takvim časovima ne bi se osvrtao na kolegicu, gledao bi preda se kao da se stidi ili na sebe ljuti zbog učinjena grijeha, a u glasu titrala je neka odlučnost i prijekor kad bi se izvijale riječi: »Dunjo moja bježi k meni, ne varaj me mlada,« — ili: »Đaurko lepa tuga me mori za oči tvoje što suze rone.«

Samu Milu bi te njegove izjave izrečene u pjesmi upozoravale na svu ozbiljnost i težinu životne igre, te bi se stužila, da ni sama nije znala zašto. Valjda joj se ražalio. Kad bi sa punim osjećajem završio: »Ah, ja te ljubim Đaurko mila!« ona bi tiho i ozbiljno izlazila van kao da ga se boji, pa bi stoga htjela da izbjegne neugodnoj situaciji. Neka sjeta obuzela bi joj dušu i bila bi sobom i s cijelim životom nezadovoljna.

Iz njegovih grudi izvio bi se glasan uzdah koji je Mila lako mogla čuti; onda bi se on protegao, protro zakrvavljene i neispavane oči, digao se, uzeo kaput i šešir i mrk uputio iz ureda kući ili u gostionu na objed. Tako se vodila podjednaka borba u uredskim prostorijama među četiri zida svom modernom strategijom, a u kutu je pauk mirno preo svoju mrežu u kojoj je skriven čekao na nevine bezazlene mušice, da im ispije mozak i srce.

Bilo je časova, kad bi obje stranke sklopile primirje. Gospođica Mila bi marljivo radila svoj posao, a gospodin Mišo kao da se zadubao u svoj, ali ipak je ispod oka pazio na svaku kretnju kolegice. I gle! Mili nehotice ispade torbica i lupnu o tle. Oboje se trgoše; no Mila je brža, prignu se i maši torbice, ali se nešto kasnije prignuo i Mišo. — Nije stigao da joj učini uslugu no glave su im bile sasma blizu, da se njoj pričinilo, da je osjetila njegove usne na svojoj kosi. Za gospodina Mišu se naime govorkalo, da je velik obožavatelj ženske kose. Oboje se diže i sjede na prijašnja mjesta. Mila je oborila oči osjetivši da joj se je uskomešala sva krv i jurnula u glavu i to najprije u vrhove ušiju, a onda se širila lagano na sve strane ispod sitnih malja po glatkom zategnutom licu i vratu. Ona je osjetila svoju zabunu i nastojala svim silama da je ukloni, ali ipak nije bila potpun gospodar, što ju je ljutilo.

Gospodin Mišo je sve to opažao ispod oka, no činio se nevješt kao mačak koga su uhvatili u kvaru, ali se radovao u duši: »Srnče mlado počinje se pripitomljivati.« Sve će to polako nadoći. Što se bude stvar laganije razvijala, to će joj uspjeh biti bolje osiguran. Ta pozna on dobro ženski svijet sa svom taštinom i osjetljivosti. On je bio osobito zadovoljan svojim uspjehom. Ah, ta meka ženska srca, kako li je lako vama zavladati! Samo malo segni rukom, i evo te njihovim gospodarom, a Mišo Miškin je kao stvoren da njima lakoćom upravlja. Još malo i on će se titrati tim mekim srcem kao loptom, a to mu je osobito pružalo zadovoljstvo i nije mogao odoljeti, a da ne primjeti:

»Gospođice Milo, vama vanredno pristaje kad se malo zacrvenite. Uopće ne znam, zašto ste se zacrvenili.«

»A vama gospodine Mišo kad pristojno sjedite i radite svoj posao.«

»A zar sam bio nepristojan?«

»To ne kažem, ali uvažite da se moram žuriti, jer ovaj spis nosi primjedbu: Hitno!«

»Hitno!« ponovi Miša i nasmije se.

Kao da nije ništa opazila, Mila nastavi posao, ali je bila uzbuđena i mješavina čuvstava borila joj se u duši. Da li su bila ugodna ili neugodna, ko bi

V. BERNFEST: MARIJA RUŽIČKA STROZZI (Bronc)

znao. Jedno je ona samo znala, da mora biti oprezna, da se ne oda prije vremena, da se ne bi razočarala pred krivo odgonetnutom zagonetkom života.

II.

Prošla su nova tri mjeseca, a oba igrača još su bila na istom mjestu vješto krijući karte.

Ona se već vrlo voljko osjećala u njegovoj blizini, rado se šalila i smijala i živahno vodila konverzaciju, a on je i dalje pjevušio dvije omiljele pjesme, uzdisao i pio, a uz to vješto prevrtao očima. U gradu se koješta govorkalo.

Jednom će Mili njena gazdarica: »Uh gospođice, što sam danas vidjela. I da je nije stid nje, udate žene!« i od silna čuđenja sjela je na stolac u Milinoj sobi i pljeskala se glomaznim debelim rukama po koljenima.

»A što ste vidjeli?«

»On, vaš kolega, znate da stanuje preko puta od gospođe doktorove; a ona, stid je bilo Boga, i ljudi, i one njezine dječice; ona vječito visi na prozoru.«

»Pa što ima na tome zla?«

»Idite gospođice, baš ste dijete! A čemu bi ona badava tako sentimentalno upirala oči u njegove prozore.«

Mili dođe to smiješno i upita radoznalo: »A da li on bude svaki put na prozoru?«

»Ta naravno da bude.«

Mila osjeti neko negodovanje i bodac u srce, a kroz glavu joj sinu čudno pitanje: »Da li ja to njega volim?« Čisto se pobojala da analizira svoje osjećaje, a neki glas joj je opet šaptao: »Oprez, jer vidiš da on tebe ne voli.« — »A slatki dugi po-

gledi i pjesme?« — »Ne vjeruj, jer to bi mogla biti samo vješto udešena gluma. Uostalom, on bi lako stupio u brak bez ljubavi, koji mu gotovo dvostruko povećava mjesečne dohotke.« I crv sumnje izjedao joj je dušu, a uvrijeđeni ponos joj je došaptavao: »Zar da budeš prodana roba i neugodni dodatak tvojoj plaći? Ne, i triput ne! Uzećeš samo onog koji tebe ljubi!« Jedva je čekala, da se riješi dosadne gazdarice. Po glavi vrzlo joj se bezbroj misli stvarajući nejasne slike, živci su joj igrali, a oči rasijano gledale u daljinu dok joj je na licu lebdio značajan smiješak. Htjede se latiti posla, ali nije znala šta bi, — bila je silno rasijana, a u takvim prilikama najrađe je izlazila na šetnju u prirodu. Pogled na krasne brežuljke obrasle šumom iz čije se dubine oglasivala kukavica, na njihovu domaku zelene livade pune šarolika cvijeća na kojima su se igrala stada janjaca, uz puteljak gusti žbunovi puni sitnih pjevača, te žubor potočića, sve je to bilo melem za njene razigrane živce i uzbuđenu dušu. Ona se odjene i izađe na ulicu.

Išla je bez cilja udubena u misli i rasijana, mehanički odzdravljajući na pozdrave znanaca, a da ni sama za čas nije znala ko ju je pozdravio.

»Gospodice Milo!«

Ona se prenu. — Pred gradskom čitaonicom, što je bila sazidana tik uz potočić, sjedilo je malo društvance znanaca i prijatelja, a među njima bila je i gospođa doktorova s mužem. Ona ju je zovnula i slatko se smijala zadubenosti Milinoj. »Al' ste se vi zanijeli, gospođice Milo, da bi kraj nas prošli, a da nas ne bi ni opazili: Hodite u naše društvo.«

Mila se i sama nasmije, priđe im vrlo prijatna lica i svima se pozdravi i rukova.

»Da, pravo velite. Oprostite, tako sam se zamislila da vas nijesam ni opazila.«

»To je nešto sumnjivo, gospođice Milo.«

»Oh ni najmanje! Umorna sam, a živci mi najljepše uđu u staru kolotečinu na šetnji u prirodi, stog sam naumila poći malo izvan grada.«

»Kako poetično! Eto, šta vam je moderna djevojka! Izleti u prirodu, šport, ples i to je odmor nakon napornoga rada u uredu.«

»Nećemo, valjda, plesti čarape kod kuće kad ih tvornica mnogo jeftinije izrađuje.«

»Naravno da niste zato. A ni kuhati nećete znati kao vaše majčice,« primjeti neki čičica.

»O, za to se ni najmanje ne brinite! Ko je mogao naučiti algebru, moderne jezike i glazbu, valjda će znati po propisu načiniti tortu.«

»Od koje se lako želudac pokvari.«

»Kad steknemo uvjerenje da ljubav ulazi kroz želudac, pazićemo da se taj glasnik ljubavi ne pokvari.«

»Bravo gospodice! — Eto vidite kako moderna djevojka zna proučavati ljubav.«

»Bolje bi bilo da prouče dužnosti žene.«

»I prava muža,« primjeti Mila, »moderna žena, kako vidite, uz ono što treba, naučiće uzgred i ono što ne smije. A je li vam poznato da se zabranjeno voće najrađe bere?«

»Eto vidite! Hvalim Bogu, da sam svoj vijek proveo i da se sad ne moram odlučivati na ženidbu,« opet će čičica.

»A ja žalim da se nisam rodila pedeset godina kasnije, da vidim da li će brak biti onaki kakva ja zamišljam.«

»Kako vi zamišljate brak?«

»Sigurno ne kao zajednicu dvaju prekrasnih bića u divnoj palači gdje žena hoće da sakrije prve sijede vlasi, radi kojih bi je mogao lijepi vojno zamrziti, i odbaciti.«

»Šta ćete, gospođice, kad je za nas muškarce ljepota i mladost žene udica sa jakim mamcem kome je teško odoljeti.«

»Da, a kod nas siromašnih žena robinja plemenitost duše gospodara, da nas nemilosrdno neopskrbljene ne odbaci, kad tog slatkog mamca nestane.«

»Da nam je vidjeti kakav će vaš ideal izgledati gospođice Milo, kad tako oštro sudite.«

»O, to će vam biti časna starina visokog položaja, i duboke kese, jer njemu ću moći vjerovati da me je uzeo radi mene same, a ne radi moje plaće.«

»Bravo gospođice Milo! A kad starina umre, da li ćete u novom izboru imalo biti slični nama, jakom spolu?«

Mila se od srca nasmija, a za njom cijelo društvo, a gospodin doktor primjeti: »Eto vidite, u ljudskom srcu nalazi se kutić koji ostaje uvijek mlad, a u tom smo svi ljudi jednaki.«

»Ali ipak ima u životu, osim osjetnosti, nešto ljepše i trajnije što čini srodne duše sretnima, i veže ih čak preko groba.«

»Da, to je nedokučljiva tajna ljudske duše koja nije svakom dana, a mi obični smrtnici treba da se zadovoljimo surogatima što nam ih život pruža, i primimo ga onakova kakav uistinu jest. Vi ste se nešto zamislili, gospođice Milo, ne slažete se sa mnom, ali je ipak realnost praktičnija od fantastična idealizovanja.«

»Istina je. — Vi ste muškarac, a ja sam samo žena, ali vjerujte da imam dušu koja svoje bistvovanje i ljudsko dostojanstvo osjeća.«

»Da, ali i mladost osjeća život i ljubav.«

»Gospođica Mila je idealistkinja,« javi se supruga doktorova, »a ja vam iz iskustva kažem da mi žene nikad muškarcima ne možemo izaći na kraj. Nego nešto bih vam imala prišapnuti: »Gledajte ih! Bili su neku večer kod mene na sijelu. Kartali su se, i ovako raspravljali. Da, bio je i vaš kolega. Ne znate da je bolestan: besanica, lupanje srca, itd.« — Muškarci se značajno pogledaše i osmijehnuše. »Ja sam se u drugoj sobi prilegla na otoman, ali ipak sam sve čula. I o vama je bilo govora. Znate, vaš kolega — — —.« Mila je sasma ozbiljno pogleda dugim ukočenim pogledom i izvi obrvama kao da je htjede zamoliti da je ne meće u nepriliku. Ona se ogleda po društvu, prisjeti se da se zaletjela i zašuti, tek joj tiho šapnu: »Drugi put ću vam reći.« Pravo raspoloženje u društvu bilo je pokvareno. — Mila postade nezadovoljna, bi joj neprijatno, ona se diže, oprosti od svih te ozbiljna i zamišljena uputi kući.

Došavši u svoju sobicu sjede za sto, podboči glavu rukom — i zamisli se. Dugo je tako sjedjela, onda se trgne, pogleda na sat, a kad je vidjela da je već kasno, spremi se na počinak. Noćne ure izbijale su lijeno i prolazile. Slabe mjesečeve zrake prodirale su kroz pukotine zastora, a Mila se je nemirno okretala u postelji — nije mogla da zaspi; tek pred zoru prevari je san umornu i izmučenu od duga bdijenja i tlapnje, a krupne kaplje znoja orosiše joj blijedo čelo.

III.

»Ko nema sreće u igri, ima u ljubavi,« govorile su kolege kad su vukli šibice da vide ko će platiti račun crne kave koju su običavali u zajednici piti prije uredovnog rada. Mila je obično izvukla šibicu s glavom i tako je vrlo često platila crnu kavu. Ona se na to nije ljutila, jer je u društvu kolega vrlo rado raspravljala o raznim zanimljivim temama iz socijalnog života. U takovim zgodama znala je razvijati svoje mišljenje i pobijati svojom rječitosti njihove tvrdnje. Borba je često bila vrlo žučna. Mila bi se zažarila, krv bi joj jurnula u lice, živci se razigrali i napeto bi slušala razlaganja kolega smišljajući šta će navesti kao protivudokaz, ili kako će se okretnom dosjetkom narugati protivniku, da ga na taj način skrene iz kolotečine misli, i pobijedi.

»Zar vi mislite, gospodice Milo, da će nas muškarce ikad žena dostići u snazi uma i rada?«

»Da, sirota žena jako je zakasnila kao i zec utrkujući se s ježom. Samo što je nauka svojina cijelog čovječanstva, a sirota žena dobila je tek sad dopuštenje, da u nju smije zaviriti.«

»Ko joj je kriv, da se i ona nije natecala na sveopćoj utakmici duha, nego je prepustila nama muževima da iz tajne prirode iskapamo to dragocjeno blago.«

»Da, istina je; ali je žena već bila čvrsto skučena kad ste vi počeli otkopavati to blago, ali vam je ipak i na tom polju bila jaka potpora.

»Oho! U koliko?«

»Al ste nezahvalni! Dosada je žena vjerno služila vašim hirima i brinula se za sitne potrebe one udobnosti, dok ste se vi bezbrižno bavili velikim idejama. Zar vas žena nije bodrila i pomagala kao vjeran prijatelj u svim pothvatima kad ste joj razlagali svoje osnove i pomagala vam k cilju.«

»To se razumije, da i nije za drugo nego da kuha, pere i ljulja djecu. Tu je polje ženina rada, a ne da se diže u sfere kojima nije dorasla.«

»Šta ćemo — i duša žene se probudila iz ropskoga sna i htjela bi kao polovica čovječanstva da kontrolira vaš rad, da li je dosad kročio pravom stazom kulture sveopćoj ljudskoj sreći.«

»Mi joj želimo dobar uspjeh. Ali vjerujte, gospodice, da si žena na taj način natovaruje teže breme nego što je dosad imala.«

»Možda dvije brige — ili bolje rekavši dvije potrebe: jednoj je dosad vjerno služila, a druga je u njoj prigušeno tinjala i stvarala vječnu depresiju životne snage i duševnih prohtjeva te je radi toga prije vremena starila.«

»Ali ta druga potreba žene sada i previše izbija na površinu i sudeći po svim vanjskim znacima po svoj prilici će uništiti svetost braka i razrovati obiteljski život.«

»Gle, zar se tako plašite druga psihički ravna sebi?«

»Moja žena nikad meni nije ravna.«

»To sam mislila da ćete reći. Uostalom dopuštate li da ja kao žena smijem misliti i glasno bez pretvaranja reći svoje mnijenje?«

»Ta naravno gospodice.«

»A vaša žena?«

»Eto, vi počinjete biti zajedljivi.«

»Ne, ne, ja se popravljam, premda sam tako slobodna da se usudujem nešto vama protivno tvrditi. Dok vi gledate desetke hiljada viših slojeva gdje im se ruše brakovi potkopani debelim bankama obijesnih, dobro situiranih muževa i njihovih milosnica, dotle ja suosjećam s milijunima siromašnih žena radnika i seljaka koje sa svojih deset nokata čuvaju od rasula mnogobrojnu obitelj koju razgoni pijanica muž.«

»Siromašne žene!«

»Da, siromašna robinja pred zakonom jednakosti i ravnopravnosti kulture novoga vijeka!«

Na tu primjedbu gospodice Mile glasno se nasmija sijedi šef, koji je dosad mirno pratio debatu svojih potčinjenih, i uskliknu: »A ja vam, djeco, kažem da ova nikad neće osnovati obitelj.«

Gospodin Mišo Miškin za cijele prepirke šetao je velikom uredskom prostorijom pognute glave ne prozborivši ni jedne riječi, a zagasita put postala mu je još tamnijom. Nervozno je griskao podrezane crne brkove praveći duge korake i stišćući ruke koje je složio na leđima; a kad se je završila debata uz burni pljesak i smijeh, zastade, okrene se Mili, upre u nju moleći pogled, a iz duše mu se izvi tiho — bolno pitanje: »Što si taka?«

Ona je pojmila njegovu bol i sjetu, te se i sama tuži, da je sobom bila nezadovoljna i čula je svaki titraj nemirnih kucavica, a u srcu kao da joj je silom zamro odjek: »Što si taki?« — koji je htio svom jačinom da odjekne. Toga časa osjetila je svu nepravdu koju joj je život i uređaj ljudski nanosio kao ženi te je bila potresena i uznemirena u svoj svojoj nutrini, i neka beskrajna ozbiljnost i sjeta prožela joj je svu dušu.

IV.

Prazničkim danom prije podne, kad nije bilo uredovanja, a za lijepa vremena, prošetala se je Mila gradom a onda je uzela od susjednog kafedžije ogromni ključ, prešla preko mosta, otvorila teška hrastova vrata i ušla u ostatke velike gradine, čije su se razvaline nalazile u sredini mjesta. Dugo je hodala labirintnim hodnicima iz kojih je ulazila u velike dvorane, provirivala kroz puškarice i prozore zarasle dračem i mahovinom i gledala u prekrasnu okolicu. Ljepota prirode i slikovitost starinske tvrđave tako je prijatno djelovala na njenu dušu, da bi na čas zaboravljala na svu sjetu, što joj je znala sjesti kao mora na izmučene grudi. Kad je stigla na vrh gradine u prostrano dvorište puno gromadnog okruglog kamenja nakon čitavog sata hoda, zavirila je u zaraslu i zapuštenu cisternu, a onda se zagledala u daljinu prekrasne prirode, za-

V. BERNFEST: PORTRET (Sadra)

boravila na sve sitne tlapnje i osjećala se je tako voljko.

Sa vrška tvrđave i jest bio prekrasan vidik na svu okolicu. Prema sjevernoj i istočnoj strani nizali se prijatni i ljupki brežuljci, plodni i pitomi, gubeći se u daljini, a na jugu i zapadu postepeno su se uzdizali zaogrnuti gustom tamnom šumom, da dosegnu uskoro znatnu visinu.

Mila je sa nasladom uprla crne oči u prekrasne pejsaže ne mogući se sita nagledati tako prijatne tvorevine veličajne prirode i sva bi se predala nekom višem užitku zaboravljajući toga časa na ured, kolege, sebe i na cio svijet. I osjećala bi bistvovanje nečega višeg u sebi, što se visoko uzdiže iznad osjetnosti, iznad mržnje, ljubavi i strasti, nešto što ne ubija zub vremena, što ostaje vijekom čilo i mlado, nešto što mora da je vječno, osjećala bi, da ima dušu. A ta duša eto tog časa zaboravila je na okvir krhkoga tijela što ljubi, mrzi i stari, što se troši u strasti — osjetnosti dok sasma ne usahne, padne i raspadne u glib i prah.

Cijela priroda kao da je suosjećala užitak i slasti koje joj je pružala i čisto joj se smiješila u otsjevu sunca i vukla je svom snagom sebi kao da u svakom humku i brežuljku odiše ona svemoćna velika duša koja sve to stvara i upravlja, čiji je i njena duša samo jedan neznatni dio, a svi stvorovi proizvod njene velike ljubavi.

Pitomost i blagost prirode ovladala joj je cijelim bićem, a neka beskrajna dobrota obuzela joj je svu dušu i bilo joj je tako voljko, da ne bi ni sitnu mravu na žao učinila, da bi toga časa zagrlila cio svijet.

Kad se je do milja nagledala ljepote prirode, onda se prenula kao iz omaglice, pala iz beskrajnih sfera sanja, otrijeznila se i vratila zbilji sadašnjosti.

Opet se ogledala po prostranome dvorištu stare tvrđave ograđenu zidom, pogledala u tamne otvore nalik na vrata od razvaljenih dvorana, a onda je lagano prišla rubu zida i zagledala se u vratolomnu dubinu. Upravo na tom mjestu sva pitomost i krotkost prirode kao da je posrnula i stvorila nešto neukrotivo i divlje što nije nikako pristajalo u sklad cjeline u plodnom kraju. Stijena, na kojoj je bila sazidana gradina, strmo se rušila u bezdan dubok oko stotinu metara, njoj sučelice uzdigla se druga kao oštri krnjavi zub, a između njih bučio je gorski potok kao da se buni, što su ga tako nemilosrdno stisnule.

Uz potok vijugala se je kolska cesta s jedne strane stiješnjena brzicom, a s druge strane isto tako visokim stijenama kao i ona nasuprotna litica na kojoj su se uzdizale razvaline stare gradine. Tako su se nadvile nad cestu kao da žele ispitati ko sve putuje tom lomnom stazom, a između njih pukao bezdani prodor što je sezao gotovo do visine ceste i postepeno se uzdizao, da ti pokaže najprije crkvicu, a onda kućice što su se razasule tamo amo po brijegu.

Mila se zagleda u tu divlju prirodu što se tako nenadano utisnula u plodan i pitom kraj i zamisli se — a onda joj se ote iz grudi jedno »Zašto?« puno čežnje i prijekora, a od vrletnih stijena kao da odjeknu: »Zašto?« Ona je suosjećala sa svom prirodom koja je bila kao i ona pitoma i blaga, tek u dubini duše, na dnu srca, skrio se divlji neizravnan i neukroćen prodor koji bi se uzburkao od vremena do vremena i obladao svim njenim bićem potiskujući svu podatnost i krotkost i namećući joj ono kobno: »Zašto?« što joj je toliko puta križalo putove i okretalo kolotečinu života. Nikad to kruto »zašto« nije nalazilo odgovora, ali ju je znalo toliko mučiti svojim cjepidlačarenjem do iznemoglosti i predočivati bezbroj činjenica, te se u njihovu labirintu jedva snalazila.

Oko gradine prostrla se varoš, zagonetna i velika, sa bezbroj krivudastih i blatnih ulica, koje su bile bez života, strme i uske. Nad njih su se nadvile bosanske drvene kućice sa čardacima s bezbroj prozora, zaklonjenim čađavim mušebacima, a pod njima je zinuo dućan sa spuštenim ćefencima na kojima je sjedio besposlen vlasnik i ćeretao sa ahbabima, kahvenisao i pretresao visoku čaršinsku politiku. Ta kako je i mogao imati posla, kad ih je tolika množina bila u gradu, ali eto, nek se pomalo životari.

Sa vitih munara pjev mujezinov »Alah ekber!« oglasio je podne. Mila je pogledala mehanički na sat, a onda se zagledala u one besprijekorno divne vile u postranim ulicama, okružene vrtom i čistim

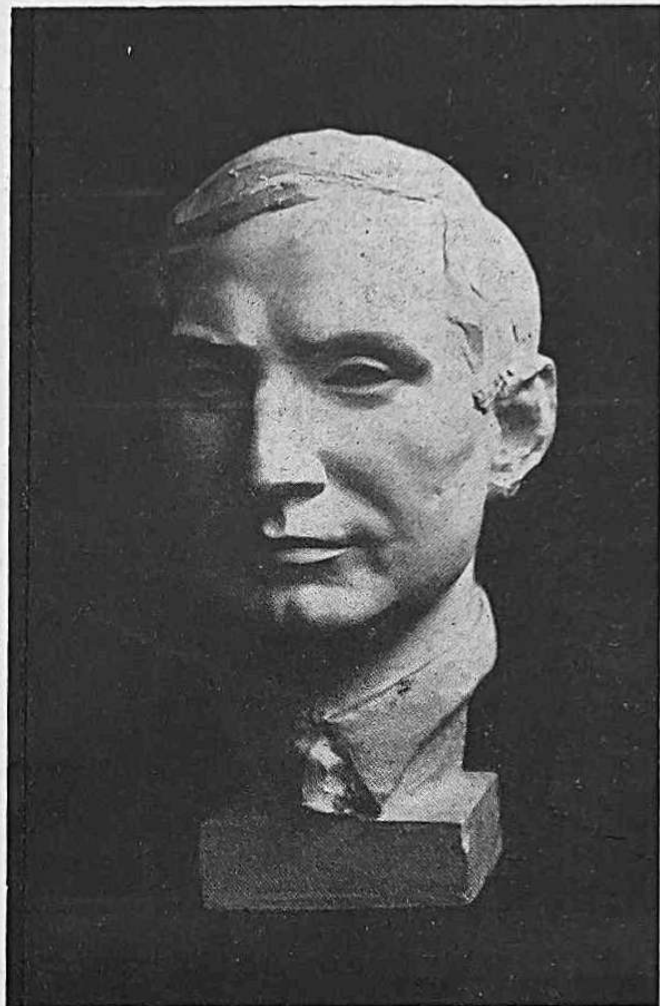
dvorištem u kom vrijedne ruke ispiru i kaldrmu, da te kafeze načine što udobnijim, pa u vrtovima ono mirisavo razasuto cvijeće što neubrano vene, i opet se vinu ono zagonetno: »Zašto?« — Je li to zašto išlo onaj zapušteni orunjeni zid što je bio tako visok, da je zakrilio prekrasne i udobne kule i čardake, ili je to zašto išlo lijepe zarobljenice što su u njima venule i nestajale neviđene od sunca i mjeseca — sama nije znala. Podne ju je sjetilo da je doba ručka, vratilo realnosti tijela i ona bi krenula na povratak. Čudno puste, kao uklete, bile su bezbrojne labirintne razvaljene dvorane stare tvrđave, da te od njihove svečane tišine strava hvata, i tek na povratku osjetila je Mila grozu samoće koja bi je obuzela da bi prestrašena bezglavo jurila izlazu. Činilo joj se da iz tamnih uglova čuje šuštanje svilenih oprava i zveket lanaca na rukama plemenitih robinja, čiji dusi tuda bespomoćno obilaze i traže odgovor na ono kobno zašto, što ih je sputavalo za života. Sova, prestrašena štropotom njezinih koraka, digla se u svom skrovištu, nakostriješila buhavo perje, raširila krila kao da će poletjeti, strašno izbuljila velike oči i pušući škljocnula kljunom kao da se sprema na borbu. I u njoj je počivalo neriješeno zašto kad se smirena dublje zavlačila u pukotinu zida sakrivenu u gustu korovu.

V.

Bio je divan ljetni dan. Nebo bez oblačka duboko i modro, a zlatna sunčana kugla naginjala je zapadu. Jaka žega već je gubila snagu radi blizoga predvečerja, a malomješćani smalaksali od omare izmiljivali su iz svojih stanova, da se nažiju svježa zraka, koji im je donosio povjetarac.

Mila se uputila uz potočić koji je tako prijatno žuborio skačući preko stijena i krivudajući pričao joj je svoje jade na strmoj stazi. Kako li je rado naslušala Mila njegovo romorenje i, napevši uši, nastojala da shvati njegov nerazumni jezik, da bi mogla s njime podijeliti njegove boli i tlapnje o kojima joj je neprestano povjerljivo žuborio. I cijela priroda oko njega govorila je svojim jezikom. Žbunovi oko njegove obale, tamo amo razbacani, oživjeli su cvrkutom ptičica što su došle u skrovita gnijezda. Lišće joha i topola treperilo je i šuštilo, ponosni hrast i bukva istiha su im povlađivali, a na zelenoj tratini, maloj čistini pred šumom, igralo se stado janjaca poskakujući i naganjajući se dok se na rubu šume ne oglasi sa grane jasan i daleki tenor pun melankolije: »kuku-kuku.« Sa jednog stabla prhnu na drugo plašljiva kukavica i odleti dublje u šumu, a u daljini zamnije opet isti glas: »Kuku, kuku,« a šumski duh mu se odazva odjekom: »kukukuku.« I svi ti glasovi prirode sazvučili su u Milinoj osjetljivoj duši. Sa finim instinktom jedne tankoćutne prirode ona ih je hvatala i ispitivala, divila se njihovoj harmoniji i zanosila se njihovom milinom u predanost cijelog joj bića.

U daljini, tamo na cesti, iskrsne impozantan muški lik obasjan suncem uvijajući se gipko i okretno i idući njoj nasuprot — bio je to gospodin Mišo Miškin. Iz daljine visoko je podigao šešir na pozdrav i duboko se naklonio. Izgledao je vrlo ozbiljan, ali ipak njegov glas je bio vrlo prijatan i mekan što je odavalo da mu je taj susret ugodan i poželjen. Mila mu odzdravi smiješeći se, a to je bila njena osebina da je svaki svoj govor popratila smiješkom, što ju je činilo uistinu drugačijom, nego je zapravo bila, zato bi se svako iznenadio kad bi je gledao u momentima odlučnosti.

V. BERNFEST PORTRET (Sadra)

Ona ga prva oslovi: »Vi iz šetnje, a ja u šetnju, gospodine kolega!«

»Ne, ja se tek sada namjeravam šetati i ako dopustite, ja ću vas pratiti.«

Mila ponikne glavom i navlaš se uozbilji, te spusti glas i promrsi kroz zube: »Ako izvolite — nisam protivna.«

Išli su neko vrijeme šutke, a onda se Mila nasmija: »Danas je lijepo vrijeme. Zar ne gospodine kolega?«

»A ja kažem da je život lijep.«

»To se razumije. Ni ja se vašoj tvrdnji ne protivim. Ta ja sam uopće slaba opozicija.«

»Da gospođice, ali ste kukavica i bojite se života.«

Na najbliže drvo šumice spusti se plašljiva kukavica, ispruži glavu, zatrepti krilima i zapjeva: »Kuku, kuku,« onda raširi rep, zavesla krilima i kao strijela odleti u dubinu šume.

»Vidite kako vam živi original potvrđuje, a ja eto, ne protivim se. Mi smo žene kukavice. A koje ste krilatice vi, naša jaka polovica?«

»Sokoli.«

»To svakako niste, jer kod nas u Evropi još ni jedan muž od dragosti nije pojeo žene. Vi ste muževi puno nježniji stvorovi. Ja bih rekla da ste prije češljugari; slavuji — ili bar sjenice. I ne plašite se života.«

»Ne plašimo. I uvijek smo jaki stup na koji se može osloniti žena, da joj bude potporom.«

»Da, na koji je privezana žena i podrezanih krila gurnuta u zaborav, a vama je dano da se penjete visoko — visoko.«

»Kuda bi se vi htjeli penjati? Nebo je visoko, a zemlja tvrda i da najviše postignete šta imate onda?«

»Zadovoljstvo duše.«

»Vi bi opet lebdjeli u više sfere. Ali je tu i tijelo koje teži za svojim rajem.«

»Ne vjerujem u opstanak zemaljskog raja.«

»Niste iskreni. Vi dobro ćutite da ima taj raj, samo vaša tvrdokornost ga odbija od sebe. Čemu ta bojazan? Dok smo još mladi, lijepi, zašto da bježimo od života.«

»Ja dobro znam da imam crte lica dosta nepravilne i da nijesam lijepa.«

»O tom vi ne možete prosuditi. Ja bar tih nepravilnosti ne nalazim. Dopustite, ali su vam ipak oči lijepe.«

»Hvala, imam kod kuće ogledalo, znam kakva sam.«

»Eto opet! Zašto ste taki? Zar nikad niste razmišljali o sreći?«

»Da, vrlo često. I klanjam se duboko pravoj sreći.«

»Od koje tako daleko bjegate, a ona je često tako blizu i pruža čare zemaljskoga raja. Zar i vi ne biste nikad htjeli okusiti slasti toga raja?«

»Sirota majčica Eva, kako dugo mi žene okajavamo njezin grijeh! A vi zavedeni Adami, i vi tačno snosite kaznu Gospodnju.«

»A lijepa Eva htjela bi sad da preokrene svijet.«

»Ne, nego tek da nabere struk poljskoga cvijeća kad nema jabuka.« Mila zakrene glavu, otstupi par koračaja i opazivši na rubu polja u dozrelu žitu šaroliko poljsko cvijeće, preskoči jarak i stade nemilosrdno kidati crvene glavice divljega maka, kukolja, grahorice i modroga različka.

Miškin ju je nerado slijedio kao soko kojemu izmiče plijen, no radi društvene formalnosti pomože joj brati cvijeće.

»Koji vam se cvijet, kolega, najbolje sviđa?«

On odgovori mehanički, tek da nešto rekne: »Eto taj crveni« — i upre prstom u mak.

»A ja najvolim evo ovaj plavi različak, jer mi njegova lijepa boja tako godi oku.«

Kad je Mila nabrala cijelu rukovijet poljskoga cvijeća, otskoči na cestu i zagleda se u prekrasnu okolicu. Večernji povjetarac poigravao se je njenom vranom kosom, lice joj je prelila laka rumen, lijepe crne oči u baršunastom sjaju blistale su se i smijale zajedno sa sočnim jedrim usnama, a pogled joj je poigravao prekrasnom prirodom. Najednom se uozbilji i zagleda u kraj nad kojim je zapadalo sunce tonući za oblim ljupkim brežuljcima. Slika je bila prekrasna. Vrhovi zelenih glavica gora blistali su u otsjevu posljednjih zraka predvečerja dok su im podnožja bila u sjeni. Zapad je gorio u žarkom purpuru, nebo je bilo duboko i modro bez oblačka, tek tik pred suncem, kojeg je nestajalo, prevukao se uski bijeli oblak kao da je vila oblakinja izgubila svoju snliježnu koprenu, a zadnji traci sunca što tone pozlatili su mu bijele rubove i zapalili ih da čisto gore. Sva zanesena Mila se okrene Miškinu i upre rukom u prekrasni kraj:

»Gledajte, kolega, kako je to krasna slika.«

Miškin je bio nezadovoljan i ljut i zaduben u svoje misli, stog se nije ni okrenuo na njezinu primjedbu, tek zlovoljno upre pogled u zemlju a da nije Milu ni pogledao i reče više za sebe: Što si taka?«

Mila je osjetila neki veliki jaz koji se ustremio između njih i priječio im da si pruže ruke, tek mehanički i ozbiljno odgovori: »Nisam kriva. Takovu me je stvorio Bog.«

Na povratku kući govorili su vrlo malo. On je doprati do stana i s njom se dosta hladno oprosti. Ona postaja na vratima, zamisli se, zagleda se u struk poljskoga cvijeća, prinese ga licu i pomiriši; a kad ne osjeti nikakva mirisa, osvijesti se, prenu se i ljutito baci lijepu šarenu kitu: »Ne, sigurno ni ti nemaš duše, a voljeti ne može onaj koji je bez duše« — i uđe u kuću.

VI.

Mila Milić je ustala umorna, jer joj je noćašnji san bio isprekidan i nemiran. Misli su joj se rojile po glavi nejasne i zamršene kao i one maske koje su se pretprošle noći ispred nje motale i prolazile i nikako nije bila u stanju da ih sredi i razmrsi koliko se je god trudila. Mehanički prede rukom preko čela kao da je htjela skinuti teški zastor što je zastirao jasnost slike, ali ostade nemoćna. »Maske,« prošapta bolno, a ironičan smiješak prede joj preko blijedoga lica. Ona se opet zamisli, a onda uspravi, u crnim očima bljesnu joj čudan žar, a u ponosnu držanju odrazi se odlučnost borbena stava. »Maske,« opet prošapta, »ali ovaj put ipak krinka će spasti.« I opet se zamisli daleko-daleko. Da, šta je ono bilo? Prošlo je ljeto, jesen, još malo pa i zime više neće biti. Kako li je samo to vrijeme prohujalo jednolično i monotono, bez trzavica, bez promjena. A sada? Sada je doba karnevalskog ludovanja, ljubakanja, plesa, pijanke kad razbor hvata omaglica, a caruje putenost i strast. I krinka pokrije svu golotinju duše i srca, ali kroz njeno iznakaženo životinjsko lice viri ti zagonetka oko koje se toliko trudiš, da je odgonetneš, a nada ti riše toliko toga ugodna i lijepa. Krinka napokon spane, udovolji se tvojoj znatiželji, ali čestoputa se razočaraš, i žališ za ljepotom imaginarne slike, kad ugledaš njenu realnost. A zašto? Iza prohujale bure bakanalija, kako je krinka pala, pokazue se sva golotinja skršene puti, odvratna do gađenja i naga u svoj svojoj ništetnosti i bijedi da bi najrade na sve pljunula. Omaglice pomalo nestaje, razbor se budi i zauzima svoje dostojanstvo, strasti se stišavaju,

slomljeno srce počinje se oporavljati, a skrušeni bijednik prigiba u kajanju glavu kad na nju posipa ruka svećenika sipki pepeo: »Sjeti se čovječe da si prah, i u prah ćeš se povratiti.«

Pretprošlu noć održao se je veliki karnevalski ples u susjednom industrijskom mjestu na koji je doša sva elita i inteligencija okolice. I Mila je na njemu bila društvu obitelji sreskog načelnika. Starinsko gospodsko odijelo bogatih Turkinja skladno je pristajalo njenu jedrome stasu. Duge, zlatom opšite ljubičaste dimije od teškoga tafta sa mnogo nabora u struku bljeskale su se u moru svijetla. Tanku, prozirnu svilenu košulju stisnuo je na grudima zlatom izvezeni jelek i fermen koji je lijepo pristajao uz teške srebrene pafte što su sa baršunastim, zlatom vezenim pojasom obuhvatile struk. Duga, teška anterija od crvenog, teškog svilenog atlasa ljupko se priljubila uz puna obla pleća niz koja su padale crne rese sa bisernog tepaluka na glavi što je tako lijepo pristajao bljedolikoj puti njena lica i sa strukom velikih dukata i niskama bisera činio skladan ures. Kao nevjesta iz doba Džerzelez-Alije kretala se Mila u otmenom društvu gospođe načelnika na kojoj se bljeskala dražesna haljina svijetloplavog svilenog atlasa izrađena prema dobi Schuberta i njegovih »triju djevojčica.«

Da, bilo je to veče ugodne i intimne zabave koja se samo može naći u provincijskim mjestima gdje se sve pozna i trudi da život poljepša i dočara sreću, koliko je moguće. I on je bio, on — Mišo Miškin. Još dan prije dogovorili su se da će na zabavi svako sebi tražiti nova lica, da bar malo ublaže svakidanju monotoniju i bar tračak promjene unesu u dosadnu dnevnu jednoličnost. I zabavili su se sasma novim licima, a on osobito dobro. Ona njegova partnerica kako li je samo bila lijepa! Bila je to vitka, lijepo izrasla crnka sa prekrasnim crtama lica, velikim crnim očima i kovrčastom crnom kosom što je padala u dražesnim uvojcima, i još više isticala klasičnu ljepotu, da bi se i sama Venera pred njom poklonila. Jako šareno odijelo ciganke u purpurnim bojama i velike niske sjajnih bobaka i pravih koralja tako su lijepo pristajale njenu zagasitom, crnomanjastom licu ožareno tamnim rumenilom što se je nadmetalo žarkim pogledom baršunastih očiju. Krasan par bio je Mišo Miškin sa lijepom neznankom. Mila ih je motrila izdaleka, a bila je osobito raspoložena. Ta jednom krinka mora pasti! Da li će Mišo Miškin odoljeti čarima lijepe ciganke čije su krasne oči i rujna mala ustašca znala tako dobro proricati sreću bolje nego one bezbrojne karte našivene na crvenoj svilenoj suknjici ispod koje su provirivali tako skladni i vitki udovi drhtavoga, podatnoga tijela. Tek jednom u onoj silnoj vrevi maski došla mu je Mila sasma blizu i pričinio joj se je silno rastresen i sasma otsutan duhom. Ona je odmah naslutila da se nešto odlučno sprema, zato je i pustila stvar da se sama dalje razvija, ta jednom je moralo tako biti. Sva je drhtala u svojoj nutrini od neke izvjedljivosti kao da joj je mōra sjela na grudi i gušila je za grlo. Osjetila je neku tegobu i nemir, ali neka se jednom svrši, pa što došlo da došlo. Princ karnevala spleo je svoje mreže, ali biće i njemu kraj, jer iza njega slijede dani pokore i posta.

I prošao je karneval. Ona je prospavala mamurluk iza zabave i već čitav dan nije vidjela kolega. Bila je potpuno ravnodušna, da li će na vrijeme stići u ured ili ne, upravo bi joj godilo da malo zakasni, i da ih zateče sva na okupu, zato se je opremala oklijevajući, i bez žurbe uputi se u ured. Kad je stigla na mjesto, sat je pokazivao osam i četvrt. Kao tat šuljala se dugim hodnicima i po bezbroj strmih stepenica dok je došla do uredskih prostorija. Tek sad osjeti grižnju savjesti i bojazan radi učinjene greške, stog zastade neodlučna na vratima, bojažljivo se okrećući kao da je htjela odgonetnuti kakova će raspoloženja biti šef. Kroz zatvorena vrata dopirala je iznutra buka od momenta do momenta od glasnoga raspravljanja. Mora da je tema bila jako važna kad ih je toliko o njoj raspravljalo. Mili odlahnu, a neka ženska radoznalost obuze joj cijelo biće. Živci joj se napeše, dah stade, srce življe zakuca i kao privučena magnetom prisloni uho na vrata. Ona je bila svijesna da čini nešto nedolično i sama se sebi zgadi, stoga tek na čas htjede da se okani prljava čina, ali se opet sjeti: »Da li je sve dolično i fino što tebi čine?« i ostade kao prikovana.

Iznutra su se čuli krupni teški koraci Miše Miškina. »Ti si neodlučan, ali jednom otsijeci muški i stvar privedi kraju.«

»Djevojka ti se vrlo sviđa, pa što ti još treba?«

»Da, ali on promišlja što je puka sirota, a onda se teže živi.«

»Dabome, praktičnije je uzeti kolegicu, dohoci se onda povećavaju.«

»Idi, prijatelju, učevno i misaono žensko u mene nije žena. Gdje je takvoj ženi ljupkost i nježnost ženstva?«

»Zar će te, misliš, učevna žena dočekati i ispratiti onim štovanjem i podložnosti koju posjeduje neškolovana kućna djevojka i o tebi potpuno ovisna žena?«

»Kako se zove, Mišo, to lijepo dijete što te je toliko zanijelo?«

»Ne znam,« ču se dubok i čeznutljiv glas, »valjda je i njoj ime Mila, ta sigurno su sve Mile dobre i drage.«

»Prijatelju, što bulazniš? Ti voliš tu neznanku.«

»Da, više nego sebe.«

»I odluku si stalnu stvorio.«

»Sigurno!« — Muk. — Opet se čuše krupni koraci Miše Miškina i kao za sebe zanosan govor:

»I iste oči i isti pogled ima.« — — Muk. — —

»Da Mišo, o takvoj odluci dugo se ne promišlja.«

»Ja, prijatelji, ne znam, ali u jednom sam siguran: Neka nas Bog očuva žene sa diplomom! Takova nešto ne bih ja nikad uzeo. Zar da mi ta kuću teče. Volio bih uzeti pravu udovicu, bar bih znao šta uzimam, nego udovicu sa diplomom.«

»U to ne vjerujem,« ču se otresit glas Miškina.

Mila se uhvati za srce što je tako burno udaralo u grudima boreći se navalom krvi koju je nemilo gonio uvrijeđeni ponos. Mješavina osjećaja kršila joj je i lomila osjetljivu prirodu da ni sama nije znala da li su bolni, sjetni, teški ili laki, ali njoj se

na jedan mah učiniše svi smiješni. Ona se odmaknu od vrata i hitro okrenu oko svoje osovine, samo da ne prasne u glasan smijeh, a onda se dostojanstveno ispravi i poput kraljice pristupi vratima tiho šanuvši: »A sad će roba prisustvovati sjednici svojih kupaca; uostalom: ko bi joj to mogao upisati u grijeh?«

Ona otvori vrata i uđe među drugove. Niko na nju nije obratio pozornost kad je dostojanstveno i vedra lica, s ironičnim smiješkom na usnama, stupila unutra. Mišo Miškin je i dalje šetao krupnim koracima ozbiljan i mrk, poniknuta pogleda kao da za njega ne postoji nikakav svijet, osim njegove nutrine. Drugovi su svu pozornost skoncentrisali na njega, stoga Milu nisu ni pogledali. Ona mirno sjedne na svoje mjesto i upre radosno pogled u kolege kao u pozornicu na kojoj se odigrava tragikomedija. Debata se nesmetano nastavi dalje:

»Zamisli, Mišo, ti se trudiš i mučiš u životu za svoju djecu i onu koju ljubiš, a ona tebe gleda kao božanstvo, jer si joj jedini oslon i hrana.«

»Uistinu vrijedno se je uspeti na tako uzvišen prijesto,« dobaci posprdno Mila motreći ih redom.

»I ljubav svladava sve nedaće koje ti dobacuje život i čini ga rajem.«

»Da, ljubav!« prenu se Mišo, »i šta treba više za život nego ljubav? Srce joj svoje dajem.«

»Čitavo,« htjede dobaciti Mila, ali se ujede za jezik, i reče: »Eh, to je, kolega, jako mnogo i dovoljno za život, onda svakako ne odustajte od vaše namjere.«

U susjednoj sobi šefa čuše se lagani koraci. Činovnici posjedaše brže na svoja mjesta i latiše se posla, domala zaškripaše pera, zaklepetaše pisaći strojevi, ali se je činilo da im posao danas ne ide od ruke. Šta je tome uzrok? Je li kriva nesanica probančenih noći karnevalskog ludovanja, ili interesantnost prošle teme? Ko bi znao!

I šef je taj dan bio radi nečega zlovoljan i ozbiljan. Šta li je to palo na njegovu dušu, šta ga tišti? Karnevalski bijes slomio je toliko mladica, koje su počele hvatati dubok korijen ostavljajući iza sebe pustoš. Ta ipak je već prošao karneval, bila je Čista srijeda.

VII.

Prošao je dan i noć pun korizmene tišine i sređenosti. Mišo Miškin nešto se važno dogovarao s kolegama. Kad je Mila unišla u ured, pozdraviše je svi kolegijalnom udvornošću, to jest formalnim službenim pozdravom. »Da, danas su me opazili,« pomisli Mila — »dakle se pojmovi o mojoj malenkosti počinju popravljati. — Jučer sam u njihovim očima bila žena, a danas kolega.« — »Koja li je, Bože, sad tema na površini?« Ona ogleda svoje nokte i izvadi brusić, da ih uredi; taj je posao doduše obavila već kod kuće prije pola sata, ali eto, tako će najbolje doznati o čemu se radi.

»Dakle Miša, ti sutra putuješ.«

»Da, budi tako dobar i zamijeni me u poslu.«

»Da Bog da sretno! — A je li ti šef već podijelio dopust?«

»Dopustio je.«

»I ja vam želim sretan put,« javi se Mila. — »A kuda vi to namjeravate?«

»Gospođice, pozvao me je kolega Veljko u M..., da obavim s njime neki važan posao.«

»Zbilja?« reče Mila, a u glasu ču se prizvuk nepovjerenja i ironije.

On to osjeti, trgnu se, te se zagleda u nju. Mila to primjeti, i da prekrije upadicu, upita: »Idete li na cijeli dan?«

»Da, sutra rano putujem kočijom.«

»Čuvajte se, gospodine kolega, jutra su hladna, a mjesto puno magle, da zdravlju ne naškodite.« Glas joj je bio tako mekan, čisto materinski, da se i sam Miškin nasmijao. — »Kad već idete u maglovit kraj, molim vas budite tako dobri i pozdravite mi kolegu Veljka, i velečasnog Matu, znate, on je bio moj vjeroučitelj, i kolegicu Katinku, ona je vrlo lijepa djevojka, sigurno ćete je vidjeti u svratištu kod ručka.«

»Bićete služeni. Da li još šta želite?«

»Da, i putom ćete mi pozdraviti češljugara, i sjenicu, i sokole, i kukavicu, i prvo proljetno cvijeće, i onaj lijepi oblak što će ga pozlatiti jutarnje sunce kad se bude rađalo.«

»I nikog više?«

»Još ćete mi pogledati i reći u kojoj je boji moja rodakinja obojila fasadu kuće.«

»U svemu ćete biti služeni.«

»To mi je jako drago,« — i Mila se nasmija srdačno i glasno, a za njom sve kolege svaki na svoj glas da su se jasno čuli svi samoglasnici abecede, i svi prizvuci pakosti, zlobe, bezazlenosti, iskrenosti, ironije, sreće i boli.

VIII.

Mila pogleda na prozor. Svanuo je suh, lijep dan u koliko samo može biti lijep dan početkom marta. Miša Miškin uistinu ima sreću. Put će mu biti zabavan i lijep. Šta ćeš Milo Milića? Jež traži ježicu, zec zečicu, a soko sokolicu.

Mila izađe iz kuće. Na vratima se sukobi s gazdom. — »E gospođice Milo! Vi slabo ranite.«

»A kuda ću ranije? Gdje se ja mogu s vama takmiti.«

»Vidite, ja se već vraćam iz čaršije.«

»Kakve nam nosite novosti?«

»Pred kućom gospodina Miškina vidio sam kočiju.«

»Zbilja, on putuje. A da li ste govorili s kočijašem?«

»Ta naravno. Pitao sam ga koga vozi.«

»A šta vam je rekao?«

»To se razumije. Rekao je da vozi gospodina Miškina.«

»A jeste li ga pitali kuda ga vozi?«

»Ta kako da ne bih pitao?«

»Pa kuda ga vozi?«

»Kaže tamo u T..., znate kuda ste i vi neki dan išli na ples.«

»Ha-haha-ha!« nasmija se Mila, »sada ste mi rekli lijepu novost.« Gazda je pogleda začuđeno i kao da je ne razumije, a Mila nastavi: »Slušajte, gazda! Gospodin Miški je meni rekao da putuje službeno kolegi Veljku u M..., a on eto ode u T..., gdje mu se je svidjela neka lijepa garavuša. Hoće da je oženi.«

»Je li to moguće?« I gazda se stade i sam dobroćudno grohotom smijati.

»Slušajte, gazda! Kad se Miškin vrati, treba da mu čestitamo.«

»O tom ćemo se dogovoriti.« Čudeći se uđe gazda u kuću, a Mila otskakuta hitro i okretno u ured.

Tamo zateče sve kolege na okupu, osim Miškina. Mila sjede za svoj sto i uze tiho pjevuckati: »Odbi se biser grana od jorgovana.«

»Komu vi to pjevate, gospodice Milo?«

»Komu nego Miškinu?«

»A što njemu?«

»Al' ste smiješni! Ta vi kao da bi htjeli od mene da sakrijete da se on ženi. Moj gazda rekao mi je jutros da je Miškin otputovao u T..., a ne u M..., čuo je to od kočijaša što je čekao pred kućom na gospodina Miškina.«

»Ha-ha-ha-ha,« zaori se veseo smijeh. Jedan šaljivdžija priđe vješalici i izvrnu na Milinu kaputu rukave. Mila to primjeti i reče: »Niste pogodili.« On pogleda na obližnjeg kolegu, i pokazavši kretom glave na nju namignu mu i reče: »Dobro je.«

»A znate šta bih vas ja sve molila?«

»Samo recite, gospođice, bićete uslišani.«

»Dopustite, da mu ja sjutra prva čestitam.«

»Oh, vrlo rado,« i svi se stadoše ponovo smijati tarući dlanove, gdje im se za sutra sprema tragikomična epizoda.

IX.

Sutradan je Mila bila među prvima u uredu, jer je željela da stigne prije Miškina, a to joj je pošlo za rukom. Napokon je među zadnjima došao i Mišo Miškin. Na licu mu je počivala smirenost i krotkost. Mila pomisli: »Da li tako izgledaju sretni zaručnici?« Ta ona si ih je zamišljala gorde i samosvijesne. — On je tražio pogledom Milu kao da ju je htio upitati: »Ljutiš li se?« No ona je izgledala tako ravnodušna, tek laki smiješak titrao joj je na licu.

Ona mu kimne glavom, da ga osokoli: »Hodite kolega, da nam pričate o maglovitom mjestu M...«

On poslušno priđe sasma blizu, i sjede njoj sučelice.

»Kako ste putovali?«

»Jako dobro.«

»Šta radi moja prijateljica Katinka? Jeste li joj izručili pozdrav?«

»Da, jesam i ona vas pozdravlja.«

»A velečasni Mate, kako on živi?«

»Jako dobro, i on vas pozdravlja.«

»Jeste li vidjeli kako je obojila fasadu kuće moja rodica?«

»Svijetloplavo.«

»Ne, to neće biti. Kuća je žuta ili siva.«

Kolege se stadoše glasno smijati, dok se Mila tek smješkala. Miškin ih začuđeno upitnim pogledom promotri, a Mila nastavi: »Jeste li pozdravili kolegu Veljka? Svršiste li s njim posao?«

»Da, svršio sam, i on vas pozdravlja.«

»Kad je tako, onda vam srdačno čestitam!«

»Šta mi čestitate?«

»Zaruke sa lijepom cigankom. Samo drugi put bolje poučite kočijaša, da vam ne oda tajne.«

Sad je tek Miškin shvatio zašto se kolege smiju, a kad pristupiše da mu čestitaju, on se naljuti, mahnu rukom i sjede za svoj sto, tek njegov najbolji i najhrabriji prijatelj priđe mu sasma blizo i tiho upita: »Dakle?«

»Metresa!«

»Čija?«

»Upravnika.«

»Kojeg?«

»Muža one lijepe plavojke.«

Onda se on prikuči njemu sasma blizu i prišapta:

»A lakrdija te stajala?«

»Petsto dinara.«

Kolege i Mila su se i dalje smijale spominjući: »Put u maglu.«

X.

Dugo se spominjao: »Put u maglu,« u bockanju i šali, napokon je i to dosadilo, i zaboravilo se.

Bilo je došlo divno proljeće puno sunca i cvijeća, a ptičice su pjevale kao za oklad. I Miša Miškin opet je pjevušio svoje dvije omiljele pjesmice o Đurki lepoj i stigloj jeseni, ali Mila ga nije slušala, nego se naslonila na otvoren prozor i gledala grdoga staroga mačka kako je zaskočio za nježnom ptičicom, da je ulovi. Ona je bila vještija i hitro je prhnula na trešnju što se je osula beharom, motrila ga s visoka i zapjevala pjesmicu proljeću, suncu, ljubavi i cvijeću. Oh Bože, samo da ne doleti otkle gladni kobac i ne ugrabi je jadnu. Kad je čeznutljivo i toplo završio: »Dunjo moja bježi k meni, ne varaj me mlada,« ona se nasmije, kimne nekomu glavom na ulici, mahnu rukom i doviknu: »Da, eto me odmah.«

On se neugodno trgne i upita: »S kim vi to govorite?«

»S vašim najboljim prijateljem.«

»Kojim?«

»Onim kojemu se samo ja sviđam,« i smiješeći se pogleda ga slatko, dugo, vragoljasto, pograbi kaput i šešir i izađe na ulicu. Nju nije dirnuo ni njegov uzdah, ni sjeta, ni potištenost pobjeđena ratnika, tek kad osjeti blag i topao zrak ranoga proljeća, stuži se i neka meka sjeta i bol za nedokučivim oblada joj dušu, a lice joj obli plemenita ozbiljnost i kao prijekor izvi joj se iz dubine grudi:

»Što tražiš biser, kad nalaziš blato;
I mjed bi htjela da ti bude zlato,
I sunca osmijeh kada kiša lije,
I sreću pravu gdje je nikad nije...

SIDA KOŠUTIĆ:

O S M J E S I

Zujala je od cvijeta do cvijeta.

Pjesma njena bila je radosno jecanje i lijet njen omeđen kružnicom jorgovanove siluete.

Svakoga podneva dolazila je u bašču i svakog popodneva bila je gozba u jorgovanovoj krošnji.

Zvaše je pčelicom, a zujanje njeno nerazumljivom pjesmom.

Ona se ne uvrijedi.

Svakoga podneva dolazila je u bašču i svakog popodneva bila je gozba u jorgovanovoj krošnji.

Zujala je od cvijeta do cvijeta, a pjesma njena bila je radosno jecanje.

Zvaše je pčelicom, a zujanje njeno dosadnom neobazrivošću.

Ona se ne osvrnu.

Zujala je od cvijeta do cvijeta i pjesma njena bila je radosno jecanje.

U jorgovanovoj krošnji presta gozba, maj se oprašta, u košnici je blago nerazumljive pjesme, što radosno zuji u omeđenom prostoru jorgovanove siluete.

*

Još nije vrijeme na san.

Ukloni zavjese s prozora, otvori kapiju, dolaze vjesnici odlična gosta.

Eno ih, eno, pun ih je kraj:

Mjesečevo srebro ljulja se na rijeci amo i tamo.

Vjetrić pjeva na vrbinim granama, lopoči proviruju da čuju, a cesta je naša prazna.

Mjesečevo srebro igra sa sjenama vilinski ples.

Još nije vrijeme na san.

Otvori kapiju, dolaze vjesnici odlična gosta, sidi, da ih saslušaš.

Čamac ćeš odvezati s vrbine grane, vjetrić će dohvatiti vesla, a mjesec će nam svijetliti niz rijeku.

Sidi pred vjesnike ponoćnog gosta, šalje ga Nebo, još nije vrijeme na san.

*

Dođi, o, dođi u dom moj, nitko te ne će gledati.

Sakrit ću oči pramom kose i na srce će moje sići koprena jutarnjih zraka.

Koraci tvoji ne će naći odziv u srcu mom, dođi, o, dođi u dom moj.

Sakrit ću se iza grma procvalih malina, priklonit ću uši cvjetovima, da umjesto priče moje ovlada zakloništem tuđi glas.

Ne ću se obazret prozoru i pogled tvoj ne će naći odziva u srcu mom.

Dođi, o, dođi u dom moj, nitko te ne će gledati.

Kad ti odeš, ne će biti znaka boravku tvom, ali kad ja budem prolazila prostorom tvojih stopa, biće moje ispuniće ime tvoje, a ja ću biti sjena njegova.

Tako ću ja nakon odlaska tvog vazda misliti o dvoje i krit ću se iza grma procvalih malina.

Dođi, o, dođi u dom moj, zaista te ne ću gledati.

*

Kad lahor prođe mojom kosom, osjetim ruku, što me pomilova.

Žurim se obali srebrene rijeke.

Vjetar lomi žutim trstikama, čamac se ziblje valima, netko sjedi u njemu i isčezava u noć.

Stojim na obali srebrene rijeke i prisluškujem smirivanju tananih trstika.

To se vraća lahor i silueta ruke, što prođe mojom kosom.

O. LEONARD KALAC:

NA GROBLJU

(Dušni dan).

Pod jesenskim tmurnim nebom
na grobovim gore svijeće.
Na grobovim orošeno
suzam cvate bijelo cvijeće.

Među cvijećem i svijećama
uz grobove Tuga šeće
tužeć mrtvim nad dragima...
Nad taštinom zemske sreće.

A pod grobljem potok šumi —
Tuga sluša kroz tišinu
ko daleku jeku žića...
sanje, koja brzo minu...

Ispod groblja potok huči
ko virovi bjesnih strasti,
gdje padaju... ginu mnogi,
što su htjeli vječnost slasti.

U čempresa sjeni Tuga
na cvijeće suze lije.
Iz grobova mrtvi šapću:
Blažen, koj u Bogu mrije!

BRANKO STOROV:

U MANJE RIJEČI

MISS OLLA

Miss Olla bijaše lijepa, i to je već dosta. Miss Olla bijaše pametna gospođica, i to je već mnogo više.

Dan, koji stoji u savezu s početkom ovog kratkog pričanja, bijaše kao stvoren za gospođicu Ollu, i to je gospodinu Tyne bilo jasno. Samo su oči miss Olle bile nešto suzne, i ne će svršiti dobro. Svršiti će, svakako, lijepo. Ali to još ne znači dobro po g. Ollu.

G. je Tyne još od svoje mladosti želio: da dođe ono tako neizrecivo, kada se oni nađu. I kada mu ona (ne on, nego ona) reče: dragi! Ne reče mu ona bogzna šta, što bi odgovaralo njenoj načitanosti, domišljatosti ili pamćenju onoga, što su drugi rekli, nego mu naprosto reče: dragi! I u toj jedinoj riječi, koja je progovorena njemu, izgovorena je njezina duša. Ali samo, što je u njezinoj duši lijepo — a toga ima mnogo. I on, čija je duša velebna, prima tu riječ i previše je srećan, da bi je mogao analizovati. Prima je, i njegova duša kleči pred tom jednom riječi. I, kako je Tyne pozitivan teista, ona pri tome kleči pred jednim Njegovim plavim i prozračnim nebom.

Tyne je to od svoje mladosti želio, i ta mu se želja ispunila. Ovo je tako jadno rečeno prema onome, što je Tyne osjećao i što je doista bilo. Ali bojim se da rečem vrlo lijepo, jer bi se ljudi mogli zadržati na formi, a meni je do miss Olle. Ona mu je progovorila: dragi! Lice joj je bilo svetačko, kosa divna, zrak oko nje za nju.

Drugi je dio kraći:

Gospodin je Tine bio činovnik kod ministarstva, i gospodin je ministar imao divnu kćer, bogatu duhom i sredstvima za život svijeta. Gospođicu Have. Tyne nije mogao da u isto vrijeme misli na Have i na Ollu. Olla je u predodžbi o Havei bila kao po danu svijetlo voštanice.

Pogotovo, kada se nekoga dana Tyne, preko svoje volje, uvjerio o nekim avantirama miss Olle — a on je sebe bio očuvao za ženu — ministrov mu je novac postao mučan.

Jer u Olle ne bijaše novaca. Tyne bi, besumnje, mogao reći gospođi ministrovici: »Ja ženim Vašu kćer. Za miraz tražim i opet Vašu kćer.« Ali bi to zacijelo bilo smiješno, a uspjeh nesiguran.

Konac je ovakav:

U miss Olle bijahu i nadalje divne oči za g. Tynea, ali koja korist?

Jer, da je Tyne uzeo miss Have, zgrozilo bi se Ollino srce, i u njenoj bi se duši pomračila misao o Velikome, o kojemu joj je govorio Tyne.

I tako je mladi Tyne propatio zbilju iza svojega sna.

Preostale su mu zvijezde i da čini dobro.

OSTATI

Govorio mi je prijatelj:

Nadođu teški poslijepodnevi, kada se pritegnu niti zaključaka, i sve govori proti nama. Konopci su puni uzlova, mreže se mrse i zapinju, konopci popuštaju. Naša je krivnja na dlanu, i mi smo gotovi za bijeg. Ali treba ostati, treba vidjeti, razumjeti, patiti, boriti se.

Treba se primiriti. Velikodušno prihvatiti borbu protiv samoga sebe.

Sve naše mišljenje i sva naša literatura, sve to hoće da bježi, da se utekne efektima, da osjeti golicanje novoga i originalnoga. Ali treba ostati!

Nadođu poslijepodnevni, kada su svi izlazi zatvoreni i sve se je staro iznevjerilo, kada se neki novi svjetovi ukazuju ravnopravnim suverenima, kada neke osobe kidaju sve naše živce kao konce, a sve misli zuje oko tih osoba.

Ali treba ostati!

I kada smo ostali, neopozivo ostali, postajemo nadležni da sudimo o bolu svijeta —

Meni, koji fraze ne volim, pričinio se ovaj govor pretjeranim. Ipak rekoh prijatelju: »Ima takovih poslijepodneva!«

M. BLAŠKOVIĆ:

U PEJZAŽIMA

Sve se moje kozje staze uspinju
  U modru pučinu neba,
I sva divljač mog predjela silazi
  U modru pučinu mora;
Pa nema tako mučnih uspona
  Ni vrtoglavih silaženja,
Koje ne bi izgladila
  Pitoma modra linija
  Neba i mora.
Pa zato je ovdje sve pejzaž;
I divlje šume i litice
  Izgledaju na slici,
  Na nekoj rivijeri.
I moji pustinjski dani,
Sa raskošnim nebom i morem,
Jedna su lijepa pjesma,
  Ili novela;
  Ili komad romana
Sa plavoga primorja.

KNJIŽEVNI PREGLED

U SPOMEN LUKE BOTIĆA

Trebalo je da prođe punih 76 godina pa da se netko sjeti, prilikom stote godišnjice rođenja Luke Botića, da izda ono što nije bilo uvršteno u dosad najbolje i najmjerodavnije izdanje Botićevih pjesama, Matičino iz g. 1885. Tako je konačno postao prilazan literarnoj publici (jer tko može da dođe do »Nevena« iz g. 1854?) pjesnikov »Dilber-Hasan«[1], a izdavači su dobro učinili što su uza nj pribrali i jedine tri manje pjesme Botićeve iz »Nevena« i njegov govor u saboru iz kojega su bili poznati samo neznatni ulomci. Tako je ovo izdanje vrlo dobra dopuna Matičina i njezin potrebiti korektiv u toliko, što se tek sada može pravo uočiti koliko su oficijelne teorije naše romantike oštetile razvoj književnosti i falsificirale njezinu fizionomiju. »Dilber Hasan« o kojemu Fr. Marković donosi opširniji sadržaj i tek nekoliko nuzgrednih riječi ocjene, nije bio smatran dostojnim da uđe u reprezentativno izdanje pjesnikovih djela, očito radi toga što je teorija Markovića i njegovih pretšasnika smatrala pripovijetku inferiornijom vrstom i tražila od pjesnika da se popnu »ad majora.« Ako je Botić, poradi karaktera samog predmeta, u »Pobratimstvu«, i poradi kondenzirane poezije u liku pjesnika, u »Bijednoj Mari«, mogao da postavi sebi takve »više« ciljeve i da ih riješi s relativno dobrim uspjehom, to, po mom mišljenju, »Dilber Hasan« dovoljno jasno pokazuje koliko bi bio dobio »Petar Bačić«, da ga je pjesnik obradio kao historijsku pripovijest, a ne kao »romantični ep«. I sama Manzonijeva teorija uz koju se priklonio Botić, odnosila se bez sumnje na roman, i to historijski kojim se upravo bavio sam Manzoni; njegov zahtjev da pjesnik ima da ostane na tlu historijske istine uperen je svakako protiv pseudohistorijskih romana romantične i predromantične (pseudoklasicističke) epohe. Na tom tlu Manzonijeva je teorija ispravna, naročito kad se uzme u obzir i njegova praksa: pjesnik je i te kako stvarao i imaginacijom, ali je dosljedno ostao na čvrstom i određenom tlu historije. Da bi i Botić u tom pošao dobrim putem, svjedoči ono što bismo mogli nazvati njegovim realizmom, u Dilber-Hasanu, i usuđujem se kazati, da su baš u tome najvrednije osebine ove pripovijetke. G. Jakša Ravlić, u svom predgovoru ovom izdanju, ističe karakterisanje lica i psihologiju; prvo je faktično dano za ondašnje doba dobro, bez šablone i dosta uvjerljivo (naročito karakter Hasanov i Mulin); ali psihologija, većinom direktna, ne može nas danas da zadovolji. Što faktično mnogo jače djeluje, to je neobična plastična preciznost pojedinih prizora; tako uvodna scena u kavani s odličnim crtanjem milieua, Cvijetin bijeg sa Selamdžićeva čardaka s vrlo dobrom plastikom napetoga zbivanja i, uopće, stvarni prikaz milieua. Kada Botić napominje stranu svijetu na kojoj je što ili smjer, kojim se nekamo ide, onda je to sasvim točno, i tko god pozna Sarajevo i okolinu, lako će se uvjeriti, da je Botić jasno imao pred očima ono što je crtao. A sad pomislite, koliko bi toga bila donijela historijska pripovijest iz Splita, koji je Botiću bio rodni grad i gdje mu je bio poznat svaki kamen. Omjeren o tadanju novelistiku Bogovićevu, Botić je, osim mnogo čistijega i narodnjega jezika, sočniji i puniji, manje učen, a više neposredan; pored toga, u njega se opaža naročita kultura proznoga stila (sravnite, uz to, snažnu i uvjerljivu retoriku Botićeva govora u saboru, bez sumnje plod i njegova propovjedničko-govorničkog obrazovanja u teologiji). Sve bi to, dakako, trebalo još detaljnije razraditi i dokumentovati; ali će svakome, i nakon prve lektire »Dilber-Hasana«, biti jasno da smo u Botiću izgubili dobra novelista i da je bila kobna zabluda po našu književnost, što je čak i nakon njegove smrti a kamo li za života, ova pripovijest bila izopćena iz literature i tim, kako sam rekao, falsifikovano obličje Botićeva talenta. Dakako da i Dilber-Hasan ima svojih nedostataka; tako ako je Sofina otmica i njezin bijeg ocrtan snagom izvjesnog realizma i, uza svu romantičnost motiva, dobrom uvjerljivošu, to njezina travestija i čitav prikaz turskoga logora i traženje Sofe po njemu pokazuje neku neživu zamagljenost očito zato što Botić tu crta stvari kojima je u životu bio suviše daleko i koje nije mogao onako točno lokalizovati, kao one prve.

Od Markovića amo uobičajilo se, da se u navođenju i ocjenjivanju Botićevih epskih djela stavlja na prvo mjesto »Pobratimstvo« kao najsavršenije djelo, jer po Markoviću, ima onaj izvjesni »biljeg« t. j. »rodoljubnu misao i onaj romantički čar sarajevskog društvenog života ... što mu zaokupljaše svu dušu za onoga putovanja.« Čini mi se, da ovo oboje nisu pravi kriteriji za prosuđivanje estetske vrijednosti djela, iako svakako igraju znatnu ulogu za rasuđivanje njegova cjelokupnog značenja. Po mom je mišljenju shvatanje pobratimstva u istoimenom djelu suviše eksaltirano, a motiv prikazivanja mrtvoga Draganića romantički fantastičan. U »Bijednoj Mari« naprotiv čitavo je težište na erotskom motivu, koji je suptilniji i po svojoj ljudskoj tragici uvjerljiviji. Motiv vjerskih i staleških zapreka historijski je opravdan i nije suviše forsiran. Naprotiv, pojava »pjesnika« unosi u Bijednu Maru elemenat sublimirane poezije koji ne može da promaši svoga učinka i daje »Bijednoj Mari« izvjesne stranice vrijedne svake antologije. Međutim, i ovu bi procjenu Botićevih djela trebalo detaljnije provjeriti, i ove misli nisu nego pobuda za to specijalnijim istraživačima.

Konačno treba napomenuti, da je i biografija Botićeva dobila ovom prilikom dosta znatnu prinovu člankom g. K. Šegvića u »Hrvatskoj Reviji«[2] u kojemu je fiksirana kronologija glavnih događaja u Botićevu životu i sa više korisnih detalja prikazan Botićev istup iz bogoslovskog sjemeništa i njegov bijeg u Srbiju preko Bosne. Šteta samo, što pisac ne navodi dokumentarnih izvora, pa makar oni bili i usmeni; u tomu može služiti uzorom Čičićev rad oko

[1] Luka Botić, Dilber-Hasan, pripovijetka, Prigodom stogodišnjice pjesnikova rođenja izdaje Odbor za proslavu pri Tehničkoj srednjoj školi u Splitu, Split 1930.

[2] K. Šegvić, Najvažniji momenti u Botićevu životu, Hrvatska Revija 1930. broj 10.

monografije o Martiću, gdje je svaka sitnica provjerena danom, godinom i imenom otkuda je pisac za nju doznao. Na ovakve bi se stvari konačno morala priučiti naša literarna historiografija, jer ćemo se inače uvijek morati vraćati na reviziju već konstatovanih činjenica. Stvarno je najvažnije u tom prilogu to, što je pisac rastumačio dosad nepoznatim činjenicama krizu u splitskom sjemeništu, radi koje su klerici Hrvati istupili, zatim Botićevo držanje nakon toga što su se ostali sa satrješinama nagodili i vratili, te njegov definitivni izlaz iz bogoslovije. Osim toga, pisac je s nekoliko dobrih crta osvijetlio s tim, u vezi, tadanje prilike u Dalmaciji. Ljubomir Maraković.

PUČKA POZORNICA

Ovom knjigom[1]) povećan je broj vrijednih knjiga naše novije naučne literature. Knjiga je pisana otvoreno s poznavanjem predmeta i jedva bi joj se moglo što nadodati, a pogotovu se ne može ništa prigovoriti. To je niz članaka o raznim pojavama pučke pozornice razbacanih po godištima većinom Hrvatske Prosvjete, pa je bila sretna misao, da se ti članci skupe u jednu knjigu. Ovako svi skupa čine cjelinu, koja može potaći ljude na razmišljanje i dati im pobude, da nešto novo stvore.

Kako je to niz članaka, to se ne može zamjeriti, da neke osnovne misli nijesu zajedno povezane, nego se nalaze raširene u više članaka, te gdjekome ne će pasti u oči njihova međusobna ovisnost. Radi naravi pojedinih članaka, neke misli nije bilo moguće do kraja izvesti. Jednim i drugim potrebno je pozabaviti se u recenziji, pa u koliko će čitalac vidjeti razliku između mišljenja autora spomenute knjige i moga, moje je mišljenje, da upravo razlike nema, nego nakon knjige ovakve, kakva je, lako je izvesti zaključke. Autor to nije mogao u samoj knjizi, jer bi morao, ne skupiti članke, nego na temelju njih napisati novu knjigu, što opet nije potrebno iza onog lijepog broja članaka o tom predmetu.

Istina je, da sklonost pretstavljanju potiče iz nagona za igranjem, osobito kod mladih ljudi, no ne samo iz njega. Prvi poriv je tome svakako socijalni osjećaj, koji je duboko srastao s čovječjom prirodom i koji je povod svakom čovjekovu umjetničkom stvaranju. Čovjek zapaža, a nagon za ostvarenjem, koji je u svakom čovjeku više ili manje razvijen, iz zapaženog nešto novo stvara, kod nekoga jasnije i bolje, kod nekoga slabije. To stvoreno ne zadržaje čovjek za se, nego ga daje drugima u formi umjetnine: slike, kompozicije, pjesme, — produktima umjetnosti. Ali ne samo stvoreno, nego i primljeno daje čovjek drugima: naučenu pjesmu, melodiju, kretnje t. j. ples, — reproduktivna umjetnost. Između jedne i druge umjetnosti razlika je glavna u tome, što produktivna umjetnost u prvom redu proističe iz socijalnog osjećaja, naime da drugima daje stvoreno, dok kod druge pojedinac u prvom redu usvaja tuđe djelo. Dakako da netko može stvarati samo radi sebe i obrnuto reproducirati tuđe djelo radi drugih. Sinteza jedne i druge ljudske sklonosti jest pretstava. Glumac u jednu ruku usvaja tuđe misli, ideje, riječi, a reproducirajući ih stvara nešto novo, glumu radi drugih.

Osnovne početke glume vidimo u današnjem životu kod pripovijedanja doživljaja, koji su na nas učinili osobit utisak. Živahno pričajući služimo se raznim tonovima glasa, mimikom, gestama, uopće elementima glume. Mladi ljudi, koji su upaljivi od starijih, skloniji su tome. Zato oni rađe glume, ako nijesu glumci od zanata, pa i pučka gluma u glavnom se izvodi po mladim ljudima. Usvojiti tuđe djelo znači, učiniti ga vlastitom duševnom svojinom, pa je radi toga pučka pozornica odlično odgojno sredstvo. U njoj ne samo da se mladež — privikava redu, žrtvi i samoprijegoru, ne samo da se intelektualno jača, nego pretstavljači usvajaju i moralne vrednoste djela, koja pretstavljaju. Ali jer pretstavlja za druge i pred drugima, ona se obično nesvijesno izdiže do učitelja, odnosno i do apostola. U tome je prva i glavna vrijednost pučke pozornice. Mora pak biti nešto, što privlači masu, da dođe na pretstavu i da se dade poučiti, odnosno u svijesti obaviti moralne zasade, koje čuje na pretstavi. To je zajednička ideja, koja pretstavljače i publiku veže ili možda bolje rečeno zajedničko raspoloženje.

Osnovne misli pučke drame jesu upravo već duševna svojina publike, koja se na pretstavi na poseban način sabere i od niza moralnih zasada, koje su joj već prije u duši, zadrži se kod onih, na koje je autor kroz pretstavljače hoće da upozori. Pretstava tako na javan način upozori na valjanost stanovitih moralnih vrednota i za to je od koristi po dalji život brojnih slušača. Oni ne gledaju toliko na glumce, koliko na samu stvar, a od sposobnosti glumca ovisi, da li će imati više ili manje koristi od glume. U tome je razlika od profesionalne pozornice. Istina, i kod nje treba da ima gledalac jednaku ili bar sličnu korist kao i od pučke glume, no ipak gluma profesionalnih glumaca ima više ili manje karakter senzacije. Kod nje u prvom redu zanima gledaoca ili glumac ili režiser ili scenarij i slično, a kod pučke pozornice u prvom redu ono, što se glumcu hoće reći. U stalno kazalište idemo radi razonode, radi promjene redovitog pozaičnog života, iz umjetničkih pobuda ili snobizma, dok na pučku glumu vodi nas redoviti život: članovi smo društva, koje daju pretstavu, sudjelujemo u proslavi, radi koje se pretstava daje, pretstavljači su nam rođaci, sugrađani, uopće ima nešto više, što nas s njima veže nego s profesionalnim glumcima. Kod službene pozornice nehotice tražimo pojedinca (glumca, režisera, autora), koji će nam se svidjeti, kod pučke pozornice naprotiv pojedinci iščezavaju, a za glavnog činioca, režisera, publika redovno i ne zna. Kod pučke glume pojedinci, koji otskaču, nekako se neugodno doimlju; tu moraju biti svi jednaki, mora da vlada jedinstveni stil, njega pak stvara jedinstvena ideja.

Ali one prave, idealne pučke pozornice danas više nema. Mi smo pod jakim utjecajem oficijelne pozornice, pa veliki dio publike pučke glume gleda kroz očale službenog teatra. Svi pokušaji drugdje i kod nas, da se stvori prava pučka pozornica, još su samo pokušaji, više ili manje uspjeli. I pučke pozornice u pravom smislu riječi danas ne može biti. Ne može je stvoriti današnji naš način života. Mi smo preveliki individualisti, a naš socijalni osjećaj previše je potisnut. Pučka je drama cvala u velikim epohama, kada su se pojedine velike skupine ljudi osjećale jednim: Grčka, Indija, Srednji vijek, donekle Kina, Japan i gdjegdje primitivni narodi. Ta se pozornica bez izuzetka razvila iz bogoslužja, te nije ništa drugo, nego prošireni obred iz hrama u masu. I srednjevjekovna drama ima zametak u crkvi, pa nije ništa drugo, nego bogoslužje iz crkve prošireno na trg, na cio

---

[1]) Ljubomir Maraković, Pučka pozornica, Zagreb 1929., iz Društva Sv. Jeronima. — Pored prikaza ovog djela koji je već donijela »Hrvatska Prosvjeta«, donosimo i ovaj, jer u njemu pisac, nadovezajući na prikazano djelo, sintetizira i svoje vlastite misli o tom predmetu: Op. ur.

grad. — Tu i tamo pokušava se danas gluma (pasijske slike) vratiti natrag u crkvu, ali pravog uspjeha nema. Mi smo naučeni na preveliko diferenciranje: drugo je crkva i obred, a drugo pretstava. Kuša se stvoriti slobodna pozornica, razmjera negdašnje grčke. Trud je uzaludan, jer negda je masu privlačila na pretstave jedna misao: nacionalna ili vjerska ideja, danas ih privlači više manje radoznalost bez one predispozicije, da na pretstavi budu do dna duše potresene.

Međutim preći preko svih pokušaja ne smije se suverenim prezirom. Oni su doduše pokušaji i to u većini neuspjeli, no ipak spremaju ljude onom, što će kasnije doći. Kad budu opet velike mase osjećale, da su jedno, kad ih bude koja ideja mogla ujediniti i jedan osjećaj snažno potresti, tada će život donijeti ono, što mi danas nazivljemo pravom narodnom pozornicom. Ona će tada, kao i nekada, biti zaista prava pozornica života, a s glume će se narodne mase vraćati kućama svojim okrijepljene za novu borbu u životu i zadahnute svetim žarom za sve ono, što je uzvišeno, sveto i plemenito. Antun Matasović.

O FRA GRGI MARTIĆU

Sa zakašnjenjem od samo mjesec dana ipak je knjiga g. A. Čičića[1] dospjela da dolično proslavi dvadesetipetu godišnjicu fra Grgine smrti, kad već nije mogla, napisana još god. 1922., da bude spomenikom stotoj godišnjici njegova rođenja. Treba odmah kazati da je ovo rad kakav nije dosad dosuđen ni mnogome od naših većih, pa i najvećih pjesnika: autor je, besprimjernim strpljenjem i točnošću koja je kod nas dosta rijetka, utvrdio sve što je mogao skupiti i konstatovati o životu, radu i ličnosti fra Grge Martića. Štaviše, on je, prije toga, uredio i tako rekavši stvorio fra Grginu sobu u Kreševu koja je, ovakva kakva je sada, svakako veliko pomagalo i vrlo izdašan izvor za studij fra Grge Martića.

Nemoguće je ne opaziti, čitajući popis stvari u toj sobi, koliko je toga bilo kojekuda razneseno i razbacano, i koliko bi toga nesumnjivo i poslije propalo, da nije g. Čičić savjesnom točnošću koja graniči s pedanterijom i upravo nesmiljenom upornošću izvukao sve što je mogao, postavio na pravo mjesto, proučio i katalogizirao, i tako stvorio, pored Štrosmajerove i Kranjčevićeve sobe, jedan od najsolidnijih intimnih dokumenata o našim istaknutim ljudima. Za razliku od dviju spomenutih soba, Martićeva ima tu prednost da nije nikamo preneesna, nego da su i sami zidovi i položaj sobe autentični, uzevši dakako u obzir, da je to upravo soba njegove starosti, dok je doba najjačeg njegova rada i stvaranja pripadalo Sarajevu. Ali velike izmjene i opasna vremena pod turskom vladavinom učinili su, da je propao čak i rukopis fra Grgine »Osmanide« i najveći dio korespondencije iz toga vremena, tako da je tu svaka rekonstrukcija otešćana i problematična. Savjesnom i minucioznom potragom i uporedivanjem izvora, g. Čičiću ipak je uspjelo, da na tom polju skupi udivljenja vrijedan materijal (svi su razgovori s pojedinim ljudima točno datirani), koji ima kapitalnu važnost za poznavanje bosanskog kulturnog i političkog života u ono doba uopće. Dakako da bismo mi željeli, da se još po koja praznina ispuni; ali pitanje je, da li će ikada ikome uspjeti da nađe još štagod krupnije, što je pažljivom traganju piščevu izmaklo. Govoreći o fra Grgi kao čovjeku i o njegovu nacionalno-političkom radu, pisac s rijetkom nezauzetošću prilazi predmetu ne uljepšavajući, ne ispuštajući, ne zanemarujući ni one osjetljive točke koje mogu da bace po koju sjenku na čovjeka, prema kojemu on, inače, gotovo na svakoj stranici pokazuje upravo dirljiv osjećaj pijeteta. Stoga je svakako zasluga g. Čičića, da je ovdje osvijetlio i iznio i pitanja u koja se nerado diralo, iz čega ne slijedi da neće drugi, eventualno, iza njega iznijeti druge poglede i druga tumačenja o tom.

Govoreći o čovjeku koji je, u svoje vrijeme, postigao znatnu, i svakako hiperboličnu slavu na književnom polju, pisac je, dakako, morao da, u naročitom poglavlju, prikaže fra Grgin književni rad. Međutim, ovdje se, bar donekle, g. Čičić nije mogao oteti šabloni, i to najvjerojatnije stoga, što je svojom glavnom zadaćom smatrao ostali, dokumentarni materijal, dok je estetsko-kritičku ocjenu u glavnom prepustio drugima. Međutim, iz nekih izraza u njegovu razlaganju, čini se da se autor ovdje upravo oslonio na tradicionalno mišljenje po kojemu je fra Grgo »naš Homer« i pjesnik prve veličine. Nestašica jednoga zaokruženog kritičkog prikaza čitave hrvatske književnosti čini da tako kod nas postaje svaki pisac ili pjesnik najveći, jer je u monografiji o njemu samomu on svakako najvažniji. Uza sve to, i bez uporedivanja, točnija bi kritička analiza dala nesumnjivo druge rezultate. Što je kod fra Grge svakako udivljenja vrijedno i karakteristično do fenomenalnosti, to je nesumnjivo njegova lakoća u stvaranju stihova i u kazivanju desetercem stvari koje padaju i izvan okvira onoga što se može nazvati junačkom epikom. G. Čičić pravilno konstatuje, da je fra Grgino glavno djelo »Osvetnici«, upravo ne herojski ep, nego kronika događaja. Prema tome, ono ne može da bude kompozicijski jako, a to mu i jest glavni nedostatak: ono nema ni jednog junaka, koji bi ga držao na okupu, ni jedne jedinstvene radnje u smislu kompozicijske cjeline; ono ima samo jednu glavnu ideju, zamašitu doduše, ali i suviše opsežnu. Pa opet, fra Grgino djelo nije kronika kao Kačićev »Razgovor«. »Osvetnici« niti su formalno onako primitivni, niti su stvarno onako trijezni; premda je fra Grgo sistematski opjevao niz događaja po historijskoj istini, što uvijek znači da pričanje ima mrtvih točaka i neizrazitih partija, ipak ono nije ni onako trijezno kao »Razgovor«, ni onako naivno: fra Grgo je znao šta je poezija, samo što je i njega sam predmet osvojio toliko, da nije bio u stanju da dade umjetničku selekciju pregoleme građe. Bilo bi potrebito da se sadržina, a naročito forma »Osvetnika« podvrgne detaljnijoj estetskoj analizi: naročito poredba njegova deseterca s narodnim i s onim svih ostalih naših pjesnika u tom stihu, dala bi, uvjeren sam, vrlo zanimljivih rezultata u korist fra Grge. Ali i tu treba imati pred očima, da ni deseterac kao takav nije apsolutno idealan stih, i da je on dosta puta monotonizirao epsku poeziju našega romantičnog doba. Ali jedan je svakako momenat istaknuo g. Čičić koji, čini mi se, nije dosada bio dosta uzet u obzir kod prosuđivanja fra Grgina

[1] A. Čičić, Monografija o fra Grgi Martiću, Zagreb 1930., Tiskara »Narodne Prosvjete«.

djela, a koji nesumnjivo daje djelu naročito karakter: Martić obrađujući sebi suvremene događaje, govori i o sebi, dotiče se i svoje uloge u javnom životu, tako da djelo dobiva i svoju autobiografijsku stranu: ovo je dosada ostalo dosta nezapaženo, vjerojatno stoga, što se aluzije na takve momente ne mogu dobro razumjeti bez točnog poznavanja historijskih događaja i okolnosti. G. Čičić je upozorio na neke takve momente no ja u ovaj čas ne mogu da ispitujem jesu li to svi; trebalo bi ovu točku svakako savjesno kompilirati i detaljno proučiti, a to bi i mogao učiniti jedino netko tko kao g. Čičić poznaje dobro fra Grgin život i suvremene političke prilike. Prema tome, dobra stručnjaka ovdje još čeka vrlo zahvalna zadaća. Uza sve to mislim, da se može bez sustezanja reći, da s historijskom distancijom estetska vrijednost Martićeva pjesničkog rada svakako gubi, dok nakon knjige kao što je ova nerazmjerno dobiva ono što je, kako se čini, u čitavoj fra Grginoj pojavi bilo najznamenitije: njegova osebita i zanimljiva ličnost, tako karakteristična za svoje vrijeme, tako svestrana i istinski velika, tako krupna u svom značenju za sudbinu ispaćene kršćanske raje. G. Čičić dotiče se Martićeva držanja u pogledu berlinskog kongresa; taj momenat kao da baca neku ljagu na fra Grgin patriotizam; međutim, fra Grgo je bio oduvijek politik, i kao politik imao je pravo da svoje stajalište iskreno zastupa; da nije pritom išao za častima i odlikovanjima, ni za svojim ličnim hirima, to pokazuje čitav njegov život, a to je glavno. Bio je rođen diplomat, pa je i tu, kako se čini, imao pravilan osjećaj što se ima neminovno dogoditi, kao što ga je imao i onda kad je bezazlenoga revolucionarca Jukića pretraživao prije nego što je ovaj pošao paši, da ga ne bi izdalo koje pismo.

Šteta što knjiga nije izdana na boljem papiru, da se mogu jasnije razabrati i ljepše otisnuti slike koje su dobar dokumentarni dodatak tekstu.

Ljubomir Maraković.

TEODOR JANKOVIĆ, TVORAC RUSKE PUČKE ŠKOLE U XVIII. VIJEKU

Začudo, mnoga se slavna imena zaboravljaju. To jest nije baš moguće ovdje reći »začudo«, jer na koncu konca sve se zaboravlja. Ali u mnogim slučajevima ne bi trebalo da se zaboravljaju neka imena.

Od XVII. vijeka, može se reći, postoji neki reciprocitet između Rusije i Južnih Slavena u kulturnom pogledu. Ali, začudo, rijetko tko će navesti imena ovih ljudi, što su podržavali taj reciprocitet... Osobito, kad se govori o Južnim Slavenima, što su radili u Rusiji... Skoro već nitko sada ne zna da je za Katarine II. živio i radio u Rusiji jedan čovjek, koji bijaše podrijetlom sa Slavenskog Juga i kome je Rusija dužna prve početke pravog pučko-školskog obrazovanja.

Taj je čovjek Janković de Mirijevo,[1] za koga P. Miljukov u svojoj knjizi »Očerki po istorii ruskoj kultury«[2] veli, da je »njegovo ime zaslužilo da bude znatno više poznato prosvijećenoj Rusiji, nego što je sada«...

Druga polovica XVIII. stoljeća je dala zamašnih školskih reforama u Pruskoj i u Austriji. U Pruskoj je radio na preuređivanju škola znameniti Felbiger. Marija Terezija pozvala je ovog školskog reformatora u Austriju, gdje je on, kako je poznato, proveo opširan plan reforama nižeg školstva. U jednoj od ondašnjih školskih oblasti radio je kao sljedbenik Felbigerov i Janković, kandidat bečkog sveučilišta (pravnik).

Začuvši Katarina za školske reforme Marije Terezije i Josipa II., obratila se je sa posebnim pismom Josipu, da njoj preporuči čovjeka, koji bi mogao, kao stručnjak, poraditi na polju pučke prosvjete na području njenog carstva. Josip preporuči njoj Jankovića de Mirijevo, »kao čovjeka, koji je već radio na uređivanju pučkih škola, koji zna ruski jezik te je pravoslavnog vjerozakona« (izraz iz pisma Josipa II. Katarini).

Pozvan u Rusiju, postane Janković pravi tvorac prve ruske pučke (općenite) škole, u poredbi sa kojom sve, što je bilo prije učinjeno (u Rusiji) nije ništa drugo, nego ulomci nekih pokušaja« — kako veli P. Miljukov u spomenutoj svojoj historijskoj radnji. Došavši Janković u Rusiju izradi samostalno čitav plan školâ, osalnjajući se na Felbigera i na austrijsku praksu. Ovaj je plan primljen od službene ruske »Komisije za ustrojstvo narodnih učilišta«, što je utemeljena Katarinom god. 1782., te je poslužio za temelj »Ustava narodnih učilišta Ruskog Carstva«, potvrđenog po carici 5. augusta g. 1786.[3]

Da saznamo, u čemu je sastojao taj plan i taj ustav. Janković je zamislio (po Felbigerovu uzoru) tri tipa škola, i to: malu školu (dva razreda), srednju školu (tri razreda) i glavnu (četiri razreda). U sva tri tipa uveden je koncentracioni sistem i pri tome zaokružen u svakom razredu u jednu cjelinu za se. Tako u prvom razredu male škole se je podučavalo čitanje i pisanje, brojevi, katekizam (mali), crkvena povijest i počeci gramatike; u drugom razredu iste: katekizam potanje, ali bez tekstova, računstvo, krasnopis, risanje i »nauk o dužnostima čovjeka i građanina«; u »srednjoj« školi dopunjavali su se isti predmeti opsežnijim podacima, a u trećem razredu dolazili su već i tekstovi katekizma, tumačenje Evanđelja, sveopća i domaća povijest i kratki domaći zemljopis, ruska gramatika i ortografske vježbe. U »glavnoj« pak školi dolazio je jošte i četvrti razred, sa podrobnom historijom i geografijom, matematičkom geografijom, vježbe u sastavcima na poslovne teme, osnovi geometrije, mehanika prirodopisa i graditeljstva (!).

Dakle strani jezici su bili sasvim isključeni iz programa narodne škole. Ovo je znatan prijelom tradicija Rusije do Katarine, kad je plemstvo gledalo u znanju stranih jezikâ glavnu svrhu naobrazbe. Dakle ove su škole Jankovićeve namijenjene širim slojevima naroda.

Metoda obuke bijaše uvedena tako zvana (u Rusiji) »austrijska«. Učitelj je radio ne s pojedincima, nego s razredom, dok je prije Jankovića u ruskim školama svaki đak učio (bubao) svoje, a učitelj samo pazio ili možda i obavljao svoj privatni posao. Počevši od Janko-

[1] Teodor Janković, nagrađen od Marije Terezije plemstvom s pridjevkom »od Mirjeva« — rođen u Kamenici blizu Petrovaradina, g. 1741. Po svršetku gimnazije u S. Karlovcima slušao je u Beču filozofiju i pravo, upoznavši se tu s Felbigerovim i Hähnovim sistemom, bio sekretarom srpske vlade Jovanovićeve, a poslije školskim upraviteljem u Temišvaru. Napisao »Ručnu knjigu potrebnu magistrima ilirićeskih neunitskih škola«. Branio je ćirilicu. Umro 1814. g. u Rusiji kao viši činovnik Ministarstva prosvjete.

[2] Očerki, str. 319. i dalje, sv. II.

[3] Sva data po Miljukovu.

vića ruska se škola pretvara u školu evropskog tipa. Ali učilo se je većinom samo u školi i to na pamet; premda Janković zahtijevaše slobodno tumačenje predmeta, a po mogućnosti i zornu obuku, ali ipak osnovom za obuku bijaše i ostadoše udžbenik i učenje potonjeg napamet. Sistem kazni kod Jankovića bijaše blag: tjelesne kazne bijahu ukinute (kao što to zahtijevaše Katarina II. u svojoj »instrukciji«. Inače je sistem stege izravno preuzet [preveden] iz austrijske »Methodenbuch«). Školske knjige bile su god. 1780. donesene iz Austrije (od samog Josipa II.).

Prvom zadaćom Jankovića bijaše baš prevođenje ovih knjiga na ruski. G. 1786. već je bilo gotovo (otštampano) 27 školskih priručnika, većinu kojih je sam Janković ili preveo ili preradio prema ruskim prilikama. Premda se i kod Jankovića još osjeća stari duh (učenje na pamet i iz knjige), a i sami udžbenici sastavljeni su (kako tvrdi Miljukov) konspektivno, od samih fakatâ, bez teoretiziranja — (dakle se vidi da je svrhom znanje, a ne razvitak misli) — ipak, kako smo rekli, ove su škole — golem napredak u poredbi sa prijašnjima. Treba priznati, da Jankovićeva reforma škole nije sasvim uspjela u Rusiji. Nedostajalo je i sredstava i dobre volje žiteljstva, u prvu ruku trgovačkog staleža: stare navike porodice i predreformnih škola poslužile su glavnom zaprekom širenju Jankovićevih škola u Rusiji...

Ali i sama metoda bila je uskoro modificirana. Učitelj zabaci uskoro tešku metodu raspitivanja te ju je prebacio na kojeg boljeg đaka... Sve do Aleksandra I. škole ovog tipa slabo su napredovale. Ali uza svu skepsu, sa kojom je Rusija primila Jankovićevu reformu — moramo priznati, da je to bio prvi početak pravog sistematskog školstva u Rusiji i prema tome Jankovićevo ime — što osobito naglašuje Miljukov — trebalo bi da bude nezaboravno i u Rusiji i u njegovoj domovini... K. Rimarić-Volinsk

TROŠKOVI ZA PRIKAZIVANJE SV. LOVRINCA U ČAST DOMINIKANSKIH KAPITULARACA GOD 1714. U STARIGRADU NA OTOKU HVARU

U travnju god. 1714. držali su dalmatinski dominikanci u Starigradu na otoku Hvaru svoj Provincijalni Kapitul pod predsjedanjem preč. o. Dominika Scutari, provincijala i inkvizitora u Zadru. Sindikom tog Kapitula, koji je trajao od 10. do 30. spomenutog mjeseca, bio je imenovan koncem god. 1712. o. Vincenco Milašić, rodom Starogradanin. U jednom svesku listova, što sam ga našao među spisima splitskog našeg samostana, a koji se ondje i sad nalazi, zabilježio je taj redovnik sve, što je primio i potrošio za održavanje spomenutog Kapitula. Na listu 8. verso tog sveska nalazi se jedan zanimivi račun. Tu je naime o. Milašić zabilježio, što je potrošio za pozornicu za prikazivanje sv. Lovrinca, koji se onom prigodom davalo u čast sakupljenih dominikanaca.

Iz tog zapisa saznajemo, da je za uređenje pozornice bilo potrošeno 70 (ili 80) lira i to: dvadeset i četiri lire i pô[1]) za sto i pedeset komada kartona, četrnaest lira većih, a osam lira malih čavala, jednu liru iglicâ, sedam i pô lira dasaka, zatim dvije lire za prenos robe i tri za povratak iste te deset lira za petnaest librica (7½ klg.) crvene, zelene, žute i crne boje.

Čitav taj račun navest ću ovdje u talijanskom izvorniku (mletačko-dalmatinskom dijalektu) zadržavajući sve jezične i pravopisne pogreške, kako ih je o. Milašić slabo poznavajući talijanski jezik ovdje zapisao.

Nota della spesa fatta nel palcho nella rapresentatione di S. Lorenzo Martire, al honor della Religione e di Religiosi intrauenuti di Capitolo sotto il gouerno di Reumo. Padre Mro. Inquisitore et Prouinciale Domenego Scutari l'anno 1714 che fù qui a Città Va. celebrato à di 20 Aprile quale durò sere 3 sud(dett)a.

Spesi in cento e cinquanta folgio di carton picolo e grande comprato à Spalato	L. 24 : 10
Spesi in un migier di chiodi da soler	L. 14 :
Spesi in brochette picole	L. 8 :
Spesi in aghi picoli	L. 1 :
Spesi in cinque tole latisane e legate in tante cantilene	L. 7 : 10
Spesi in portar le robbe per palcho	L. 2 :
Spesi in renderle	L. 3 :
Spesi in quindeci libre di color Tera Rossa, Verde, Zala, e Tera di ombra	L. 10 :
	L. 80 :

Ukupni zbroj od 80 lira, koji o. Milašić ponovno navodi na listu 9. v. istog sveska, ne odgovara brojkama pojedinih stavaka, iz kojih proizlazi, da je bilo potrošeno samo 70 lira. Ako se nije zabunio u računanju bit će pri prepisivanju u čisto izostavio koju stavku ili u kojoj od navedenih ispustio jednu deseticu.

Prikazanje sv. Lovrinca obično se davalo u dva dana. Prvi dan predstavljalo se do smrti sv. Siksta pape (stihovi 1.—880.), a drugi dan ostalo, naime mučenje i smrt sv. Lovrinca[2]) (stihovi 881.—2188.). Iz zadnjih riječi u naslovu nad navedenim računom saznajemo, da se onom prigodom prikazanje davalo ne u dva nego u tri dana, u tri večeri. Bit će to bilo radi samih Otaca, koji su preko dana bili zaokupljeni vijećanjem o potrebama provincije, a možda i radi samih predstavljača i drugih gledalaca, da u rabotne dane što manje dangube.

Spomenut ću ovdje još, što mi je pred koju godinu kazao o. Egidije Karelović, dominikanac iz Bola na Braču, da je naime čuo pripovijedati od starijih ondješnjih osoba, da su Starogradani dolazili i kod njih (na Bolu) prikazivati sv. Lovrinca. O. Antonin Zaninović O. P.

[1]) 1 lira = 20 novčića (soldi).

Izdaje „Kolo Hrvatskih Književnika" u Zagrebu. — Naklada „Jeronimskog Književnog Društva" u Zagrebu.
Uređuje i izdaje za „Kolo Hrvatskih Književnika": Ljubomir Maraković. — Tisak Zaklade Tiskare Narodnih Novina Zagreb.
Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Deželićeva ulica 2.

BILJEŠKE

O ROMANU

U časopisu »Der Gral« (XXV. br. 1.) iznosi poznati njemački novelist, svećenik Heinrich Federer svoje misli o romanu u obliku nekoliko zrelo promišljenih i sažetih fragmenata. Vrlo je karakterističan, među ostalim, ovaj otsjek: »U moje dječačko doba mirisala je riječ roman u katoličkim krugovima često po grijehu i po sumporu. Mogao bih o tom pričati nevjerojatne zgodice. Bilo je svećenika koji su čitanje romana odraslima upravo zabranjivali. Da je tko upotrijebio izraz »zgodice« ili »pripovijetke«, ne bi strah bio ni upola tolik. Ali roman je za većinu njih značio usijane, neistinite ljubavne zgode, da, upravo štampane nemoralnosti. Tko je mogao reći da u svom životu nije nikada pročitao nikakva romana, tomu su se tako divili kao da je rekao da nije još nikad bio bolestan ni nezdrav. Drugi su zabacivali roman bar kao dangubu. I u tom je smislu priznao nama akademičarima znameniti profesor P. Albert Maria Weiss sa zadovoljstvom da je čitao jedan jedini roman, a i taj ne sav, i to Thackerayev »Vanity fair«. Odmah ću ovdje priznati i to da istraživanje o tom tko romane čita, a tko ih prezire ne bi nipošto ispalo u korist romana. Među onima koji ne čitaju našao bi se veći izbor ozbiljnih, znamenitih, korisnih ljudi. Taj strah ili sustezanje pred romanom nije nipošto bilo sasvim bezrazložno. U istinu, bilo je i ima među mnogim odličnim romanima još uvijek kud i kamo više osrednjih; a i izvjesni broj loših romana, romana koji ne vrijeđaju samo dobar ukus nego i pristojnost, ćudorednost, historijsku istinu a tim pravednost i ljubav prema bližnjemu. Takve knjige bez sumnje pretstavljaju zlo. Ali i oni manje brojni romani koji se ne predaju banalnosti ili nemoralu, nego se naprotiv ističu svojom pjesničkom vrijednošću i unutarnjom istinitošću, i ti trebaju izvjesnu pripravu, da, rekao bih, odgoj i zrelost čitaoca, dok se on bez nesporazumljenja ne učita u njihov realni prikaz života sa svijetlom i sjenama, s lutanjem i nevoljama, krivnjom i ispaštanjem. Velika šteta koja zadešava našu omladinu od čitanja romana potječe manje od loših romana nego od loše shvaćenih. Ima li smisla da već 16-godišnji mladić čita Tolstojevo »Uskrsnuće« ili Flaubertovu »Gospođu Bovary«? Ali zar da ga stoga uopće i uvijek hermetski zatvaramo od čitanja romana, jer ima loših romana ili takvih koji su danas još opasni, za njegovu nezrelost? I jedno je naopako, kao i drugo.

Istinski, pjesnički roman je plemenit plod kulture, vrijedan dar umjetnosti, i uskratiti sebi to blago bez nevolje, bila bi ludost. Ne poznavati Dickensove romane, Manzonijeve »Zaručnike«, mnoge knjige Waltera Scotta, Tolstojevu »Vojnu i mir«, Cervantesova »Don Quijotta«, ... i mnogo šta od Daudeta, Dostojevskog, Sienkiewicza, Storma i dr., činilo bi mi se većim gubitkom nego da sam se godinama vozio kroz bogate krajeve i probijao se sirotinjski gladan i žedan, dok mi je s desna i s lijeva uz cestu najdivnije voće darežljivo stajalo na uslugu. Još više, roman ne naslađuje i ne krijepi samo, on može da pouči, da oduševi i da na tako koristan način uputi u visine i dubljine života kao gotovo nijedna druga umjetnost. Romani Krasinskoga — njegov književni crni kruh, kako ih je nazivao — otvorili su bijednom niskom puku Poljske oči i uši i srce, kako ne bi bile mogle ni školske klupe, ni govori, ni novine. Španjolski isusovac Coloma kaže upravo u predgovoru svoga romana »Pequeñeces« da je postavio svoju propovjedaonicu na ovo, neobično ali vrlo prikladno mjesto. Tu će zateći one kojih inače s propovjedaonice ne bi stigao.

Nitko nije tako bojažljiv, kao mi! Njemački katolici nisu uza sve to htjeli da se riješe svoje plahosti. Kakvu je, danas sasvim neshvatljivu, gungulu izazvao kod nas Sienkiewiczev »Quo vadis«! Poznam svećenika koji su tu knjigu zabranjivali odraslima u ispovjedaonici. Kad je Sheehanov divni roman »Moj novi kapelan« bio prvi put kod nas iznesen u »Köln. Volkszeitung«, čitava je gomila duhovnih drugova grmila u svim školama protiv toga »razgoljenog načina« kojim se svećenici smještaju u roman. Bez onoga i drugoga, još mnogo dubljega svećeničkog romana, »O slijepoći dra. Graya«, ne bi se bio usudio nijedan njemački ni švicarski katolik da pripovijeda život svećenika u njegovoj lijepoj zemaljskoj realnosti, i bez nimbusa... Neka tko kod nas samo pokuša onako smiono obrađivanje lica kakvo sebi dopušta pobožni, mudri Robert Benson u »Sentimentalistu«. Oprez je dobar, ali prevelik je oprez baš tako štetan kao i neopreznost. A toj nejunačkoj kreposti zahvaljujemo po koji gubitak i zaostatak.

Naši katolički nakladnici koji i tako nisu baš neki Sveti Jurji, još su se više zaplašili iskustvima beskrajne priderije. Nijedan se nije usudio da izda Colomine »Malenkosti«. To majstorsko djelo dospjelo je u židovske ruke. Isto tako prvo njemačko izdanje »Quo vadis«. Jedan znameniti nakladnik vratio je, škrgućući zubima, »Meinrad Helmpergers denkwürdiges Jahr«. Taj superiorno umjetnički roman gđe Handel-Mazzeti koji hvata u dno duše nije se usudio izdati, nakon iskustva s romanom »Quo vadis«. Što koristi psovanje o zapostavljanju katoličkih pisaca i vječito navođenje, djelomice neistinite, riječi: »Catholica non leguntur«, kad baš katolici svojom nekulturnom priderijom, svojim upravo farisejskim držanjem kritizuju svoje pisce na mrtvo ime, i svoje nakladnike smetaju na svakom koraku svojim inkvizitorskim sumnjama?... Koliko je štete već počinilo takvo držanje, ne može se ni kazati. Umjesto da se pomoglo katoličkim piscima da stvore umjetničku protivutežu nemoralnoj, razuzdanoj beletristici, vezali su ih sa stotinu kukavičkih pravilašca i zakončića, da na pr. ne smiju pripovijedati ni o jednom poljupcu, ni o kakvom preljubu, ni o kakvoj zabludi strasti, ni o kakvu grijehu. Mi autori morali bismo leći jedino kao snijeg bijela uskršnja jaja, poput Krištofa Schmida. Veliko polje života, sa svojim borbama i triumfima, svojom prašinom i sunčevim sjajem, svojim znojem i lovorikama, to bi trebalo da prepustimo protivnicima, premda je Providnost to stavila na umjetničko raspoloženje svakome, a najradije talentu koji u Boga vjeruje«.

Ovo je, mislimo, dovoljno jasan odgovor i nekima od naših čitalaca; žalimo samo što ne možemo čitav Federerov sastavak prenijeti u cjelini.

Lj. M.

„HRVATSKA PROSVJETA"

IZLAZI JEDNOM MJESEČNO, SVAKOG 25-OG. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". — PRETPLATA ZA GODINU 1930. U JUGOSLAVIJI DIN 60·—. PRETPLATA ZA INOZEMSTVO STOJI DVOSTRUKO.
BROJ RAČUNA KOD ČEKOVNOG UREDA U ZAGREBU 33.720.

Narudžbe, novci i reklamacije šalju se upravi „HRVATSKE PROSVJETE" ZAGREB, Trg Kralja Tomislava 20. (Jeronimsko društvo). ✶ Rukopisi kao i svi listovi za uredništvo šalju se na adresu: Dr. Ljubomir Maraković (uredništvo „HRVATSKE PROSVJETE") ZAGREB II., Zvonimirova ul. 4. III.

Knjige, koje je primilo uredništvo:

(Uvrštenje u ovaj popis ne znači, da se knjiga tim i preporučuje. Orijentaciju o smjeru, kojim je knjiga pisana, daje čitaocima donekle ime izdavača, a uredništvo će donositi ocjenu svih znamenitih djela u tekstu lista.)

Knjige katoličkog života, šesto vanredno izdanje: Ispovijesti sv. Augustina, knj. I—X., Preveo i uvod napisao Msgr. Dr. Andrija Živković, Zagreb 1930., Naklada dra. Stjepana Markulina, cijena Din 40.— (poštarina Din 3.—). — Paklene muke grešnika (iz Calendrier des bergers, Lyon 1633.), s orig. drvorezima, Sarajevo 1930., izd. Ignac Olszewski.

UZ „OSLOBOĐENI JERUSALIM"

Od prijevoda iz kojega donosimo u ovom broju četvrto pjevanje znamenitog Tassova poema, Hrvatska je Prosvjeta štampala u svom XIII. godištu (1926.) prva tri pjevanja. Za lakše razumijevanje čitaocima kojima ta pjevanja nisu poznata, donosimo ovdje ukratko njihov sadržaj.

P r v o p j e v a n j e: Iza redovnog uvoda u stilu velikih epa (prooemium, inoocatio, posveta) prikazuje pjesnik kršćansku vojsku utaborenu kod Tortose. Bog šalje anđela Gabrijela da pobudi kršćansku vojsku na nove borbe za Sveti Grob. Vojvode izabiru Bogumira (Soffreda) za svoga vrhovnog vojskovođu, a on određuje da se do sutradan u zoru vojska ima spremiti na put, jer hoće da stigne pred Sveti Grad neočekivano. Kralj Judeje, zabrinut, priprema Jerusalim na obranu.

D r u g o p j e v a n j e: Ismen svjetuje kralja da pobije sve kršćane u Jerusalimu, radi jedne slike koju su pogani bili oteli kršćanima, a sada je opet nestalo. Da spriječe ubijanje svih kršćana, Sofronija i Oliudo hoće da se žrtvuju mučeničkom smrću. Ali Klorinda, zadivljena njihovim junaštvom i vjerom, oslobađa ih. Kršćanska se vojska sprema na noćni put do Grada.

T r e ć e p j e v a n j e: Križarska vojska, stigavši pred Jerusalim, zameće boj. Erminija se zaljubljuje u Tankredija, a ovaj se sukobljuje na bojnom polju s Klorindom. Kad vidi da je Klorinda žensko, zadivi se njenoj ljepoti, obasipa je ljubavnim riječima i napušta borbu. Argante u bijegu ubija Dudona, franačkog časnika. Turoban opis njegove sahrane. Bogumir nalaže da se posiječe starinska šuma, da križari imadnu građe za opsadu.

IZLOŽBA V. BERNFESTA

Akademski kipar g. V. Bernfest priredio je u Salonu g. Ullricha prvu samostalnu izložbu kiparskih radova. U dvije dvorane bile su smještene skulpture, većinom nevelike opsegom, ali razmjerno dosta brojne. Najzamašnija je bez sumnje »Pietà«, koncipirana kao nadgrobni spomenik, plemenita i harmonična po kompoziciji, po dojmu diskretno patetična i ljudski topla. Učenik najprije Valdeca, Frangeša i Kerdića, a zatim (u praškoj akademiji) Šturse i Španiela, g. Bernfest se dovoljno emancipovao od svojih učitelja, iako je zadržao, naročito od dvojice posljednjih, solidnost tehničke izrade, izbjegavanje bučnih efekata, i neku simpatičnu pribranst koncepcije. Njegove figure aktova imaju nešto što bih nazvao unutarnjom elegancijom, neku dublju istinitost bez namještenih poza, bez traženih tehničkih ili idejnih razmaha. Danas kada se neminovnim obilježjem našega kiparstva smatra eksaltirana dinamika barbarogenija, prijatno se doima jednostavna iskrenost i topla spontanost ovih kipova koji, uza sve to, nose vidne oznake naročitog umjetničkog individualiteta. G. Bernfest, rođen g. 1894. u Garčinu, u Slavoniji, posvetio se isprva studiju prava, i tek nakon rata prešao na kiparstvo. Počevši u Zagrebu, dovršio je studij u Pragu g. 1925., i nakon nekoliko godina nastavničkog rada u Subotici i Petrinji, radi od nedavna samostalno u Zagrebu.

Lj. M.

(Fotografijske snimke iz ateljera S. Prodanović, Zagreb.)

Ministarstvo prosvjete odobrilo je pod br. P. 12.874 od 3. kolovoza 1929. „HRVATSKU PROSVJETU" za knjižnice srednjih i stručnih škola.